مآخذ تحقیق دربارهٔ قم

۱

تذکرهٔ مشایخ قم

نوشته

نورالدین علی منعّل

به سال ۹۷۸

مآخذ تحقیق دربارهٔ قم

۱

تذکرهٔ مشایخ قم

نورالدین علی مُنَعَّل قمی

به کوشش

مدرسی طباطبائی

چاپ حکمت ـ قم
مهرماه ۵۳

بِسْمِ اللهِ الرَّحمٰنِ الرَّحیم

درمقدمهٔهمین سلسله، در آغازبحث کتاب شناسی آثارمربوط به‌قم ازاین نکته‌یادشدکه شهرقم، درطی یك‌هزارودویست سال اخیربی هیچ تردید ازبزرگترین مجامع علمی وفکری ومذهبی وگویاهم کهن سال‌ترین حوزهٔ علمی اسلامی بوده واین تجمع ونشاط علمی درآن به صورت متسلسل ومتعاقب استمراریافته وفترات علمی آن به‌مراتب از فترات دیگرمراکزعلمی‌اسلامی کمتروناچیزتربوده است ودراین‌دوران ممتد شماری انبوه ازدانشمندان‌بزرگ ازآن برخاسته‌ویا درآن اقامت گزیده‌اند.

قم ازنظر«مرکزیت»علمی روزگارانی چنان عظیم وباشکوه‌بود که تنها دریك دوره دویست هزارتن محدث (۱) درآن وجود داشته

۱ـ این‌رقم راتنها کسانی‌اغراق وگزاف می‌دانندکه ازسوابق تاریخی قم وتحولات وتطورات‌آن درطی قرون‌بی‌خبرباشند.

قم روزگارانی چنان وچندان‌بزرك بوده‌است‌که دردوجای‌آن نمازجمعه

(مقدمهٔ چاپ جدید من لایحضره الفقیه : ص «د» جلد نخست به نقل از شرح فارسی مجلسی برهمین کتاب) واین به‌آن معنی است که نیمی از مردمان شهریا دست‌کم بخشی عمده از آنان با معارف اسلامی آشنایی

به‌پا می‌شده (النقض: ۴۳۰) واین می‌رساند که میان دو سوی آن بیش ازسه میل مسافت بوده‌است . پهنهٔ خطهٔ آنرا روزگاری صد فرسنك در صد فرسنك گفته‌اند (قطعهٔ معروف منسوب به انوری درروضة الصفا وهفت اقلیم ۳ : ۵ و نزهة القلوب:۴۷ وجاهای دیگر) وآن را در عداد شهرهایی چون **ری** برشمرده‌اند که جمعیت آن ازهزارهزار نفر درمی گذشته (ری‌باستان ۱:۱۰۴–۱۰۸) ودریك زلزله سیصدوپنجاه‌هزار تن‌ازمردم‌آن تلف می‌شده‌اند (دیوان قوامی رازی :ص۱) ودرحمله مغول هفتصد هزار آدمی درآن کشته شده‌اند (مرصاد العباد نجم الدین دایه رازی :۹) . یا چون **اصفهان** که در حمله تیمور به‌سال ۷۸۹ تعداد کشته شدگان ازمردم آن به‌شش‌برابرازامت‌یونس بن‌متی –که‌یکصد هزارتن یا بیشتربوده‌اند–درمی گذشته است (عجائب‌المقدور ترجمه فارسی :۴۹).پس‌از حمله‌مغول دورباروی ری دوازده هزارگام ودور باروی قم بیش‌ازده‌هزارگام بوده است(نزهة القلوب :۵۳ و۷۴) پس‌قم‌که «به نسبت‌کم‌از» آن‌شهربوده‌است کم‌ترازپانصد هزارتن جمعیت نمی‌توانسته است داشت ودرچنان محدوده‌ای که‌پیش گفتیم نیزبیش ازاین‌شمار به‌حسب عرف و عادت زیست می‌نموده‌اند . پس‌چه‌شگفت که‌درچنین شهری که‌بزرك‌تر مرکز تجمع راویان ومحدثان وعلماء ودانشمندان شیعی‌درقرون نخست بـ‌وددویست هزارتن یعنی‌کم‌ترازنیم جمعیت‌آن بامعارف دینی آشناباشند ودرشمارمحدثان قرارگیرند؟ .

عمیق داشته ودرمسائل مذهبی صاحب بصیرت بوده‌اند . یا دردوره‌ای دیگر پانصد تن «مجتهد» دریك زمان دراین شهراقامت داشته‌اند (آغاز رساله قبله شیخ حسین بن‌عبد الصمد عاملی درگذشتهٔ ۹۸۴ ـ تحفةاهل الایمان فی‌قبلة عراق العجم وخـراسان : ذریعه ۴۲۳/۳ ـ مجموعـهٔ شمارهٔ ۷۴۴ کتابخانه‌آیت اللهٔ‌مرعشی نجفی درقم). جزاین خیل‌انبوه دانشمندان قم درهمهٔ علوم وفنون ، دانشمندانی ناموروبزرگ درطی قرون ازدیگربلاد شیعی‌بدین شهرمهاجرت‌نموده ودرآن اقامت‌گزیده، به‌نشرعلوم ومعارف‌وتدریس وتعلیم‌اشتغال ورزیده‌اند که بسیاری‌از آنان همچون عماد طوسی ـ محمدبن علی‌بن حمزه صاحب وسیله‌وواسطه، فقیه بزرگ قرن ششم ـ(یادداشت عبد اللطیف بن‌احمد طوسی مورخ ۱۹ع۲ـ ۷۹۰ درآغاز مجموعهٔ شمارهٔ ۴۰۱۳ کتابخانه مجلس‌شورای ملی(۱)به‌نقل از خط قاضی‌سعیدعلامه فخرالدین احمد بن قاضی سعید علامه عماد الدین محمد الطوسی قدس الله روحه العزیز) وعماد طبری حسن بن علی بن‌محمد ، صاحب‌کامل بهائی واربعین ومناقب الطاهرین دانشمند مشهور قرن هفتم ـ (انجام مناقب الطاهرین همو ـ نسخه های ۳۹۸۲ کتابخانهٔ ملك و۵۲۵ اخوی مجلس و جز آن ـ وروضات ۲ : ۲۶۴ چاپ‌جدید وفرهنگ‌ایرانزمین ۱۳: ۶۸) وشیخ بهاء الدین عاملی (انجام مشرق الشمسین واکسیر السعادتین او.نیز اجازات بحار :۱۳۰

۱ـ باعرض سپاس حضور دانشمند اجل استادعبدالحسین حائری که نگارنده رابراین یادداشت نفیس‌ومنحصرـ که حاکی اززندگی واقامت عماد طوسی درقم است ـ آگاه فرمودند .

چاپ قدیم ، سطر ۳۵ .نیز پایان نسخه‌دروس شهیدش۱۹۵۹ کتابخانهٔ ملک وفهرست آنجا :عربی -۲۹۲)وسلطان العلما (پایان نسخهٔشمارهٔ ۲۹۵ کتابخانه مرکزی‌دانشگاه از شرح هدایه ، خط عبد الرزاق بن محمد یوسف رضوی در۱۰۴۶. فهرست مشکوة ۲۸۷:۳) وملا محسن فیض وعبد الرزاق لاهیجی وده‌ها دیگر درمصادر ومآخذ عمومی و متداول وجز آن نامبردارند .

حسن بن محمدبن حسن قمی - دانشمند ومورخ قرن چهارم - شانزدهمین باب «کتاب قم » خودرا به شرح حال «بعضی ازعلماء قم» که ۲۶۶ تن بوده‌اند وذکرمصنفات‌وروایات ایشان اختصاص داده‌است (ترجمه تاریخ قم: ۱۸). کتاب‌های رجال حدیث شیعه نیز ازدیر زمان مشحون ازنام وشرح احوال وآثار راویان ومحدثان قم است که معظم روایات واحادیث مذهبی شیعی به وسیله آنان وازطریق ایشان به‌دست داده شده است . شیخ منتجب الدین علی بن عبیدالله بابویهی رازی- دانشمند مشهور قرن ششم - در فهرست خود که ذیل وتتمیم فهرست شیخ طوسی است گروهی‌ازدانشمندان‌وفضلاء قم‌رادردورهٔ خویش‌نام می‌برد . درزندگی نامه‌های دانشمندان که پس ازاین تدوین یافته است بنام‌بسیاری ازبزرگان ورجال‌علمی‌قم برمی‌خوریم.

ابوالحسن شریف عاملی‌دانشمند قرن دوازدهم در«تنزیه‌القمیین» فهرستی ازثقات مشایخ قمیان به دست می‌دهد . ازتاریخ نگاران قرن اخیر شیخ محمد علی ارجستانی کچوئی نگارندهٔ «انوار المشعشعین فی اخبار قم والقمیین» درسومین مجلد همین اثر نام وشرح حال‌ششصد

وشصت واند تن ازعلماء ومحدثان وبزرگان قم را گردآورده وآن را «ریاض المحدثین» نام داده‌است. دراین باب رساله‌هایی مستقل نیز در این‌اواخر تدوین ونشر شده است.

ازجمله آثاری که دراین‌موضوع نوشته شده‌رسالهٔ «تذکره‌مشایخ قم» است که آنرا نورالدین علی منعل قمی نویسنده وفاضل نیمهٔ دوم قرن دهم به‌نام شاه‌طهماسب صفوی نگاشته ودر اوائل رمضان ۹۷۸ از آن‌فراغت یافته است. اودراین رساله نام وشرح حال صد ودوازده‌تن ازراویان ودانشمندان‌قم رادردوره‌های نخست‌که دریکی ازچهار کتاب قدیم علم رجال (رجال کشی، رجال نجاشی، رجال شیخ و فهرست او) یادو کتاب رجال میانه (خلاصهٔ علامه، رجال ابن‌داود) ویا فهرست شیخ منتجب الدین نام برده شده‌اند، گردآورده است.

از این رساله نسخه‌ای درمجموعه ش ۵۱۴ طباطبائی کتابخانه مجلس‌شورای‌ملی ــ تهران هست‌که دارای اغلاط بسیاری است‌وبرگی نیزدرمیان افتاده دارد. خودرساله هم ازآنجاکه محتوی هیچ نکته‌ای تازه‌نیست‌وازآن‌گذشته‌همان‌چه‌درآن‌مصادر هست نیزبااطناب وتفصیلی سخت بیهوده ومملّ درآن‌نقل‌و بازگو شده برای محققان‌تهی از ارزش است لیکن چون‌به‌هرحال اثری دربارهٔ قم است به‌نشرآن براساس‌همان نسخهٔ مجلس باتصحیحات قیاسی مبادرت می‌رود.

شماره صفحات مصادری که‌نویسنده این‌اثر درمتن نام‌برده‌است

درپای صفحات نمایانده شد. مشخصات نسخ مورد مراجعه دراین کار درپایان کتاب به‌دست داده شده‌است .

شهریورماه ۵۳

مدرسی طباطبائی

تذکرهٔ مشایخ قم

بسم‌الله الرّحمن الرّحیم

حمد بی‌حد وثنای بی‌عد علیمی راکه بنی‌نوع انسانرا به‌سبب افراد متحلیه به‌حلیهٔ علم از سایر مخلوقات ممتاز گردانید وافراد متصفه به‌صفت تقوی‌را به‌صدر صفهٔ کرامت رسانید ودرود نامحدود بر پیشوای قسمین و رهنمای فریقین هـادی سبل سید رسل زبدهٔ کونین قدوهٔ ثقلین صدر صفهٔ صفا بدرخطهٔ اصطفا محمد مصطفی صلی‌الله علیه وآله ، وبر آل صحیح الاقوال وعترت صمیم الافعال آن‌حضرت که نهال‌محبتشان مثمر سعادت ابدی وخیال عـداوتشان مورث شقاوت سرمدی است . صلوة تسلیماً کثیراً کثیرا .

وبعـد فقیر حقیر قلیل التحصیل کثیر التقصیر نور الدین علی قمی مشهود ضمیر منیر مهر تنویر ارباب فطنت وذکا و اصحاب فطرت ودهـا که زبدهٔ اوقات شریف خود صرف تتبع آثـار نبوی و اخبار مصطفوی نموده‌اند می‌گرداند که چون ناقدان با بصیرت ناقلان اخبار قدیماً و حدیثاً نشو ونما نفرموده‌اند الا در ریـاض تربت شریفه

مدینة المؤمنین قم که نهالش جز به‌زلال ولای غلامـان ائمهٔ دین مبین صلوات‌الله علیهم اجمعین سرسبز و سیراب نمی‌گردد بلکه مقتدای علمای هرعصری ورهنمای فضلای هرشهری جزخوان دانش مشایخ قم بهره نیافته وبه‌غیر ازخوشه چینی اطراف خرمن علومشان چاره نداشته، وجمعی کثیر وجمـی غفیر از ایشان در ازمنهٔ حضرات ائمهٔ معصومین صلوات‌الله علیهم اجمعین به‌حفظ شرایع دین مبین ممتاز وبه‌ضبط شرع متین سرافراز بوده‌اند، به‌خاطر رسید که اسامی شریفهٔ بعضی ازایشان را درسلك تحریر وسمط تقریر آورد.

وقبل از شروع در آن معروض می‌دارد که مذهب اصحاب مـا رضوان‌الله علیهم آن است که مکه شرفهاالله تعالی اشرف بقـاع است و این مذهب اکثر جمهور (۱) است و بعضی از عامه (۱) خلاف این گفته‌اند . و آنچه دلالت بر حقیقت قول اقوی می‌کند توجه است در حج وعمره به مکه شرفهاالله ، وحرم مأمن بودن آن مکان در جاهلیت واسلام ، ومخصوص بودن به‌تولد حضرت خیرالانام وبه‌تولد وصی آن حضرت علیهما الصلوة والسلام ، ومکان کعبه گشتن و مطان (۲) انبیاء سابق علی نبینا وعلیهم السلام بودن ، وکثرت اقـامت حضرت زبـدهٔ کونین و سید ثقلین درآنجا ، ومأمور گشتن پیغمبر به‌تبلیغ اسلام در آن مکان ، و وجوب استقبال آن در نماز که بهترین اعمال است ودر اکثر عبادات ، و حرمت دخـول در آنجا الا بااحرام غالباً ، ووجوب

۱ـ اهل‌سنت .

۲ـ کذاوباید «موطن» باشد .

اجتناب از صید وقطع شجر وگیاه حرم ، ولزوم حضور ششصد هزار نفس درحج واتمام این عدد بهملائکه اگرکمتر حاضر شوند ، وتحریم دخول مشرکین ، و زیادتی ثواب اعمال خیر چنانکه مروی است که یك نماز درآنجا برابر است باصدهزار نماز درغیر آنجا ویك درهم به صدقه دادن برابر باصد هزار درهم ، واز حضرت امام همام زین العباد والسجاد علی بن الحسین علیهما السلام مروی است که یك تسبیح درمکه افضل است ازخراج عراقین نفقه کردن درراه خدای تعالی. وچون بهخصوص فضیلت مدینه مشرفه ومشاهد ائمه علیهم الصلوة والسلام رسالهای مرتب گشته بهایراد آن توجه ننموده، بیان می نماید که:

از اماکن مشرفه مدینة المؤمنین قم است که در خاك پاکش جز نهال ولای ائمهٔ هدی نشو ونما نمی نماید ومتنفسی جزبه تبرای اعدای ایشان دهان نمی گشاید و کافی است از برای شرف آن مدینهٔ مشرفه آن که حضرت سید سند نقیب حسیب قدوهٔ متقدمین واسوهٔ متأخرین غیاث الملة والحق والدین عبدالکریم بن احمدبن طاوس رضوان الله تعالی علیه (۱) فرموده وصاحب دلائل البرهانیه فی تصحیح الحضرة الغرویة علی ساکنها الصلوة والتحیة ــ که رسالهای است منتخب از رسالهای که آن حضرت درتحقیق مدفن حضرت وصی سید کونین وزبدهٔ ثقلین امام المؤمنین وامیرالمتقین اسدالله الغالب علی بن ابی طالب علیه الصلوة والسلام نوشته (۱) ــ آورده که چون مأمون کس به ملازمت حضرت

۱ــ درگذشته ۶۹۳ ه.

۱ــ فرحة الفری ،چاپ تهران ونجف .تلخیص وانتخاب از علامه حلی (ذریعه ۸: ۲۴۸).

امــام معصوم مظلوم مفترض الطاعه علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا فرستادم، استدعا نمود که آن حضرت عراق وخراسان را به‌مقدم شریف خود مشرف سازد چون بر آن‌حضرت لازم‌شد که‌عنان عزیمت بدین صوب مصروف فرماید ازمدینۀ مشرفه بعد ازوداع حضرت سید المرسلین به جانب بصره توجه فرمــود واز آنجا اهواز به‌شرف مقدم شریف خود مشرف ساخته ، از آنجا توجه به‌جانب مدینة المؤمنین قم فرمودند وچون به حــدود آن مدینه مشرفه رسیدند اهل آنجا که گل وجودشان به زلال ولای غلامان آن حضرت مخمر گشته بود استقبال آن‌حضرت کرده ، چون به‌سعادت ملازمت آن حضرت مشرف شدند روی نیاز برخاك نهاده ، شکر حضرت عزت عزشأنه به‌جای آورده ؛ هریك استدعای آن‌نمودند که غلامان آن حضرت منزل او را به‌قدوم هدایت لزوم‌مشرف‌سازند. آن‌حضرت ــ صلی‌الله‌علیه‌وعلی‌اجداده‌وعلی ذریته المعصومین ــ فرمودند که امشب شخصی از اهل این‌شهر مأمور شده که به ضیافت و خدمتکاری ماقیام نماید وناقۀ من مأموراست که به‌جانب‌خانۀ اوحرکت نماید . چون آن‌جمع این شنیدند‌همه‌دررکاب ظفرجناب‌آن‌حضرت بی‌خود وحیران روان شدند تاوقتی‌که ناقۀ مبارك آن‌حضرت بردرخانه ای‌قرار‌گرفت وصاحب خانه سراسیمه‌بیرون‌آمده سربرپای‌مبارك آن‌حضرت‌نهاده،عرض‌نمود که‌تاغایت‌به‌لوازم‌خدمتکاری اشتغال‌داشتم به‌واسطۀ‌آن ازشرف‌استقبال محروم‌ماندم . وآن‌حضرت‌در منزل‌اوقرار‌گرفت‌وبه‌سبب مقدم‌شریف آن‌حضرت بعداز اندك‌زمانی‌آن موضع مقامی‌عظیم(۱)شد.وابن‌طاوس علیه‌الرحمة‌نقل‌فرموده که‌درزمان

۱ــ اصل: عظیمی.

اودر آن‌مقام‌مدرسهٔ‌عظیمی‌بوده‌معروف‌به‌آن که‌به‌مقدم شریف غلامان آن حضرت‌مشرف گشته.وابن طاوس‌علیه‌الرحمة‌درسنهٔ‌ثمان‌واربعین وستمأة متولد گشته ودر ثلث وتسعین‌وستمأة رحلت‌فرموده . رضوان‌الله‌علیه .

ودرشرف این مدینهٔ شریفه آثاربسیار مذکور است‌اماچون فقیر التزام نموده که درین رساله ایراد اثـری نماید که‌یکی ازمجتهدین ما رضوان الله‌علیهم درکتاب معتبرخود نقل‌فرموده باشند به‌ایراد آنچه‌در بعضی اخباروارد است توجه نمی‌نماید . وچون به مقتضای خبرانتمای خبر«شرف المکان بالمکین»این مدینه‌را شرف به‌سبب وجـود جمعی بوده که ایام راحت وفراغت خودرا صرف ضبط‌معالم دین مبین‌وشرع متین نموده ، شب درتحصیل اخبار‌وطاعت وجددراجتهاد به‌روز آورده وروز درهمان طاریق به‌شب رسانیده وهریك درزمان خود ازاهل عصر خود ممتاز واکثر به نظر کیمیا اثـر حضرات ائمهٔ هدی علیهم صلات الصلوات سرافراز گشته، در ورع وپرهیزکاری فریدزمان ودر تقوی و دینداری وحید دوران بوده‌اند ــ چنان که مذکور شد پس مناسب آن است که‌اسامی بعضی از ثقات ائمه دین را با بعضی که‌به سعادت ملازمت حضرت ائمه مشرف نشده باشند وعلمای ما رضوان‌الله علیهم تصریح به‌عدالت وفضیلت ایشان درکتب معتبر فرموده باشند درین رساله جمع نموده ،اندکی ازحال هرکس بیان نماید والتزام نموده که نیارد درین رساله‌الا شخصی راکه حضرت مقتدای فرقهٔ ناجیه شیخ ابوجعفر طوسی علیه‌الرحمة درفهرست اسماء شیعه یاکتاب رجال‌خود آورده باشد یا حضرت محمد بن عمربن عبدالعزیز کشی که از ثقات

علمای رجال واخبارست درکتاب معروف خود درج نموده باشد یا حضرت نجاشی درکتاب خود ذکرفرموده باشد یـاحضرت علامه در خلاصة الاقوال آورده باشد یاحضرت حسن بن علی بن داود ـ که از طفولیت قرین حضرت ابن طاوس علیه الرحمة بوده است وبعداز حضرت علامه جمع رجال نموده وکتاب اودررجال معروف است ـ درآن ایرادفرموده باشد . والحاق نموده‌ام جمعی را کـه حضرت شیخ اجل او حد اعلم علی بن عبیدالله بن الحسن بن الحسین بن بابویه ـ قدس الله روحه وروح اسلافه ـ درفهرستی که درآن فهرست جمع فرموده جماعتی راکه معاصر شیخ ابوجعفر طوسی بوده‌اند وکسانی که بعد ازآن حضرت کسب فضایل فرموده‌اند ودرزمان خود به عدالت وفضیلت مشهور ومعروف بوده‌اند . ومتوجه به‌رقم اسامی جماعتی نمی‌شوم که احوال ایشان را غیراین حضرات ذکر فرموده باشند .

وغرض ازاین آن‌است که‌خصم‌رامجال اعتراض نماند ،وشاید که وصف حال خیره‌آلشان باعث آن‌شود که جمعی که دراین زمان در این‌مدینهٔ مشرفه نشوونما می‌فرمایندحال‌سلف راقدوه ساخته ، جزطریق ورع وپرهیزکاری ودینداری راهی نسپرند واعمال خودرا مطابق‌افعال آن‌بزرگان ساخته ؛وجود خودرابرصفحهٔ‌روزگار عارآثارایشان‌نسازند. وحقاکه غیر این نه‌لایق وسزاوارست زیراکه نشو ونمای ایشان‌درایام دولت شاهنشاهی است که‌ازمناهی‌درزمان سلطنتش جزنامی برصفحهٔ روزگار نمانده بلکه‌آمران معروف ایام حکومتش ازصفحهٔ آثارآن‌نام نیززدوده ، درنظر غلامان‌آستانش جزکسب فضیلت عاراست وهریك

از ایشان ازغیر تقوی وورع بیزار .مجملاز بان بیان اوصاف این پادشاه دیندار ندارم به دعاقیام می‌نمایم : الهی ایام دولت پادشاهی را که ممدوح است به‌خاك آستانه خیرالبشر ـ صلی الله علیه وآله وسلم ـ، رواج‌دهنده مذهب حق ائمه اثنی عشر ـ صلوات الله علیهم اجمعین ـ، غلام به‌اخلاص امیرالمؤمنین علی‌بن ابی‌طالب ـ علیه الصلوة والسلام ـ متصل به‌ایام دولت قائم آل‌محمد علیه الصلوة والسلام گردان بحق‌محمد وآل محمد .

ومرتب گردانیده‌ام اسامی‌شریف ایشان رابه‌ترتیب حروف‌هجااولا وثانیاًواباًوجداًیعنی اسمی که‌اول آن اسم همزه بوده باشد براسمی که‌اول اوحرف «با» باشدو آنچه‌اول اوحرف «با» باشدمقدم‌باشدبراسمی که‌اول او حرف جیم‌باشد چنان که «احمد» مقدم‌باشدبر «بابویه» و «بابویه» مقدم‌باشد بر «جعفر» وهمچنین تاآخر. واگرجمعی رادراول اسم همزه باشد تقدیم به‌اعتبار حرف دویم واقع شود پس «احمد» قبل از «اسحق» مذکور خواهدشد . واگردوکس یابیشتردراسمی شریک باشند ترتیب‌به‌اعتبار اسم پدرخواهد بود چنان که «احمدبن‌ادریس» پیش‌از «احمد بن‌اسحق» نوشته شود .واگر دراین نیزمساوی‌باشند نظربه‌اسم پدرپدر که‌جدباشد ترتیب واقع خواهدشد چنان‌که «احمدبن محمدبن خالد» قبل‌از «احمد بن‌محمد بن‌عبیدالله» باشدوهمچنین ....تاپیدا کردن‌اسمی‌ازاسماء دراین رساله به‌غایت‌آسان بوده‌باشد وماتوفیقی الابالله‌علیه‌توکلت والیه‌انیب .

باب الهمزه

آدم بن اسحق بن آدم بن عبدالله الاشعری *۱:

که از اکابر ثقات وعدول قم است ونجاشی در کتاب خود ذکر اوفرموده ، وجدش عبدالله منسوب است به اشعر بن سبا بن یشجب بن یعرب بن قحطان واشعریون منسوبند به او وایشان قبیله‌ای بزرگ بوده‌اند ودر حدود یمن به‌سر می‌برده‌اند . وحضرت شیخ جمال‌الدین در خلاصة الاقوال ذکر او کرده وتصریح به‌عدالتش فرموده ودر کتاب ابن‌داود نیز توثیقش مذکور است.

ابراهیم بن محمد *۲:

که از جمله عدول محدثین قم است وبه‌شرف ملازمت حضرت

---

* ۱ - خلاصة الاقوال . ۸ ، رجال ابن‌داود: ۹ . مجمع الرجال قهپائی ۱ : ۱۳ - ۱۴ .

* ۲ - مجمع الرجال قهپائی ۱:۶۴. خلاصة الرجال: ۳. رجال ابن داود : ۱۷.

امام همام موسی کاظم علیه‌السلام مشرف گشته واز آن حضرت احادیث شنیده وبعد از آن حضرت ملازمت حضرت امام مفترض الطاعه علی بن موسی الرضا نموده‌واز آن‌حضرت نیز احادیث استماع نموده.رحمه‌الله تعالی . ونجاشی او را در کتاب خود ذکر نموده و حضرت علامه در خلاصه اسم شریف او را درج نموده ودر کتاب ابن داود نیز مذکور است .

ابراهیم بن‌هاشم *۱:

و کنیهٔ شریفهٔ آن حضرت«ابواسحق» است واز اکابر محدثین قم است واو راکتب بسیار است درحدیث ، واصل آن حضرت به‌کوفیین منتهی می‌شود وبه‌وساطت اوآثار بسیار واخبار بیشمار از روات ائمه اطهار منقول است و نجاشی وکشی و حضرت شیخ ابو جعفر طوسی وعلامه‌وابن داودهمه درکتب خود ایراداسم شریف اونموده‌اندوبعضی ازاصحاب ذکر فرموده‌اند که او به‌شرف ملازمت حضرت امام الجن والانس علی بن موسی الرضا مشرف گشته وابن داود اورا از راویان حضرت امام‌همام محمدتقی دانسته.

احمدبن ادریس *۲:

که از جمله ثقات روات وفقهای اصحاب مـاست واز بزرگان محدثین قم است ونسبش‌به‌اشعریین منتهی می‌شود ونجاشی وشیخ‌ابو-جعفر طوسی وعلامه وابن داود اسم شریف او را در کتب خود ایراد

---

* ۱ ــ قهپائی۱:۷۹ــ۸۰ . خلاصه: ۳. ابن‌داود: ۲۰.

* ۲ ــ قهپائی ۱:۹۳ــ۹۴.خلاصه: ۹، ابن‌داود ۲۳.

فرموده‌اند و فرموده‌اند که او به غایت بزرگ است و کثیر الحدیث و صحیح الروایة، و کتاب نوادر از تصنیفات آن حضرت است ووفات او در سنهٔ ست‌و ثلاثمأة بوده در وقتی که از راه کوفه به مکهٔ مشرفه تشریف می برده در منزلی که او را « قرعا » گویند. رحمه‌الله و روح روحه.

احمد بن‌اسحاق بن‌عبدالله بن‌سعدبن‌مالک بن‌الاحوص *۱:

که ازاکابر مشایخ قمیین است وازثقات روات ومحدثین. وآن حضرت به‌غایت عالی رتبه بوده، به‌شرف ملازمت حضرت امام‌معصوم امام‌محمدتقی علیه‌السلام مشرف گشته ودائماً ازجانب‌اهل‌قم آن‌حضرت به خدمت حضرات ائمهٔ معصومین صلوات‌الله علیهم اجمعین می‌رفته و مسائل ازآن حضرت فرا می‌گرفته وبه قم می‌آمده واهل قم ازاو تعلیم می‌گرفته وهمچنین به‌خدمت حضرت امام علی نقی علیه‌السلام مشرف شده وبعدازآن حضرت به‌ملازمت حضرت امام حسن عسکری رسیده واز خواص اصحاب آن حضرت صلوات الله علیه بوده و شیخ جمال الدین علیه‌الرحمة درکتاب‌خلاصة الاقوال آورده که اوشیخ‌قمیین‌است وحضرت امام تمام همام منتظرمظفر صاحب العصر والزمان رادیده‌وآن حضرت راکتب بسیار است درحدیث. مجملا:

بس که عالی است ورا مرتبهٔ فضل‌وکمال
چون به اوصاف وی آیم شودم ناطقه لال

قدس‌الله‌روحه وروح جمیع مشایخنا رضوان‌الله علیهم.

---

* ۱ - قهپائی۱:۹۵-۹۷. خلاصه: ۹. ابن‌داود:۲۴.

احمدبن اسماعیل بن سمکة بن عبدالله ۞۱:

از افاضل وعلمای قم است و تصانیف بسیار دارد وشیخ جمال الدین علیه الرحمه فرموده که مثل تصانیف آن حضرت هیچ کس رانبوده واو به‌غایت بزرگ است . ونسب شریفش منتهی می‌شود به «بجیله» وآن قبیله‌ای است از قبایل عرب که در یمن می‌بوده‌اند . ودر خلاصة الاقوال مذکور است که از جمله مصنفات او کتاب عباسی است وآن کتاب ده‌هزار ورق است ودر اخبار عباسیه است وکسی مثل آن کتاب مصنفی ندارد . و شیخ ابوجعفر طوسی اسم شریف او را در فهرست آورده ودر کتاب ابن‌داود نیز مذکور است.

احمدبن اصفهبد بن العباس ۞ ۲ :

از جمله مفسرین است و کتاب مصابیح از مصنفات او است ودر آن کتاب جمع نموده آیاتی که در شأن اهل بیت علیهم السلام(۱) نازل گشته و آن حضرت ضریر گشته. وشیخ ابوجعفر طوسی او را در کتاب رجال خود آورده.

احمدبن الحسین بن احمدبن محمدبن دعویدار ۞۳:

از صلحای قم است وعلی بن عبیدالله بن بابویه او را در فهرست خود آورده ووصفش به‌عدالت کرده وفرموده که او حافظ احادیث بوده

---

۱ - اصل: علیه السلام .

---

* ۱ - قهپائی ۱:۹۷-۹۸. خلاصه:۱۰. ابن‌داود:۲۴.
* ۲ - قهپائی ۱:۹۸. ابن‌داود:۲۴.
* ۳ - فهرست شیخ منتجب الدین. جامع الرواة ۱:۴۷.

وازثقات روات است وشیخ کبیر عبدالرحمن نیشابوری ازشاگردان او است وازاو حدیث فراگرفته .

احمدبن حمزة بن الیسع بن عبدالله * ۱:

از اکابر محدثین قم بوده واز ثقات روات وعدول اهل فضل و علوم است وبه‌شرف ملازمت حضرت امام محمدتقی علیه‌السلام رسیده واز آن حضرت احادیث شنیده و بعد از آن حضرت به‌شرف خدمت حضرت امام‌علی نقی علیه‌السلام مشرف گشته واز اصحاب آن‌حضرت بوده . وحضرت شیخ ابوجعفر وشیخ‌جمال‌الدین وابن داود ایراد اسم شریف اودر کتب خود فرموده‌اند .

احمدبن داودبن علی * ۲:

ازبزرگان دین وعدول محدثین بوده واحادیث بسیار ضبط نموده بوده و ادراك صحبت شریف علی بن الحسین بن بابویه فرموده وشیخ ابوجعفر طوسی وعلامه وابن‌داود اورا درکتب خود مذکور ساخته‌اند وتصریح به‌عدالت او کرده . ونجاشی دروصف اونوشته که«ثقةٌثقةٌ» وکنیهٔ آن‌حضرت ابوالحسین است. قدس‌الله‌روحه.

احمدبن سمکة بن عبدالله *۳ :

از افاضل مدینة المؤمنین قم بوده وبه غـایت بزرگ و صاحب

---

* ۱ – قهپائی۱:۱۱۲. خلاصه:۱۱.ابن‌داود:۲۷.

* ۲ – قهپائی ۱:۱۱۵. خلاصه:۹. ابن‌داود:۲۷–۲۸.

* ۳ –همان‌احمدبن اسماعیل‌بن‌سمکة بن‌عبدالله‌است که‌نام‌اواز این‌پیش گذشت ودراینجا موافق عبارت ابن‌داود (ص۲۸) ذکر شده است .

تصنیف ومصنفات او به‌غایت نفیس . ومحمد بن الحسین بن العمید از شاگردان اوست وشیخ‌ابوجعفر طوسی اورا درفهرست خود ذکر کرده وابن داود نیز در کتاب خود اورا ایراد فرموده ونسبش منتهی می‌شود به‌قبیلهٔ «بجیله» .

احمدبن عبدالله بن‌عیسی بن‌مصقلة بن‌سعد *۱ :

ازثقات محدثین است ونسب شریفش به‌اشعریین منتهی می‌شود ودر خلاصة الاقوال حضرت علامه وصفش به عدالت نموده . وبا آن حضرت نسخه‌ای بوده ازحضرت‌امام معصوم محمدتقی علیه‌وعلی‌آبائه السلام ، ودرقم به‌برکت آن نسخه اورا واهل‌بیت (۱) اورابه‌غایت‌معزز می‌داشته‌اند ونهایت‌تعظیم اومی‌نموده‌اند .

احمد بن عبدالقاهر بن‌احمد *۲:

ازافاضل قم است وبسیار فاضل بوده وابن‌بابویه درفهرست‌خود ایراداسم او نموده‌ووصفش به‌عدالت وفضل کرده .

احمدبن علی‌بن الحسن بن‌شاذان *۳:

ازفقهای‌مدینهٔ قم‌بوده وعالم به‌اخبارو آثار ، ونجاشی علیه‌الرحمة اورا در کتاب رجال خود درج‌نموده وعلامه‌درخلاصة‌الاقوال وابن‌داود درکتاب‌رجال‌خودایراد اسم اوفرموده‌اند .

---

۱ – اصل: اهل‌وبیت.

---

* ۱ – قهپائی ۱:۱۲۱.خلاصه:۱۲.

* ۲ – فهرست منتجب‌الدین.جامع‌الروات اردبیلی ۱:۵۲.

* ۳ – قهپائی ۱:۱۲۸.خلاصه:۱۱. ابن‌داود: ۳۲–۳۳.

احمدبن علی *۱ :

که معروف بوده به‌شقران ـ به‌ضم شین ـ از اهل قـم است و حضرت شیخ ابوجعفر اورا درکتاب رجال خود آورده وتفصیل حال حال‌او بیان ننموده .

احمدبن محمدبن الحسین‌بن الحسن‌بن دول *۲:

ازافاضل قم است و کشی‌اورا درکتاب رجال خودآورده وابن داود نیزذکراودرکتاب خود نموده واورا مصنفات بسیار است .آنچه به‌عدد درآمده ودرکتاب ابن‌داود مذکورشده صد کتاب‌است . ودرسنهٔ خمسین وثلث مأه‌به‌جوار‌رحمت ایزدی پیوسته .

احمدبن محمدبن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی البرقی*۳:

منسوب است به‌برقه ، وبرقه قریه‌ای بوده برکنار رودخانه قم واصلش منتهی می‌شود به‌کوفیین . از افاضل واکابر محدثین بوده و تصانیف بسیار کرده وازجملهٔ ارباب حدیث است وابن غضائری که از اکابر اصحاب رجال است نقل فرموده که‌بعضی ازمحدثین ومشایخ قم طعن اورا به‌این که‌نقل حدیث می کند ازجمعی ازمحدثین که‌ایشان‌عادل نیستند [کرده] وحضرت احمدبن محمدبن عیسی که‌درآن زمان درقم ازاکابر دنیا وآخرت بوده وبعد از این وصفش مذکور خواهد شد او

---

* ۱ ـ قهپائی ۱:۱۲۸ .

* ۲ ـ قهپائی ۱:۱۳۷. ابن‌داود:۳۹.

* ۳ ـ قهپائی ۱: ۱۳۸ـ۱۴۳. خلاصه:۸. ابن‌داود:۴۰ .

رااز قم‌بیرون کرد وبعداز اندك زمانی که‌بر حقیقت حال اومطلع شد اورا بازبه قم آورد وبه‌غایت تعظیم اوفرمود وتابود بسیار معزز ومکرم بود ودروقتی که رحلت فرمود احمد بن محمدبن عیسی پای مبارك خود برهنه نموده ، درعقب جنازهٔ اومی رفت تا مرتبهٔ او ظاهر سازد و خودرا ازآنچه کرده بود بری سازد . واو به‌سعادت ملازمت حضرت امام محمدتقی (ع) مشرف شده وشیخ ابوجعفر طوسی اورا درکتاب رجال خود ودرفهرست اسماء شیعه ونجاشی درکتاب رجال خود و علامه درخلاصة الاقوال وابن داود در کتاب خود ایراد فرموده‌اند و وصفش به عدالت وفضیلت کرده . وجمعی کثیر از شاگردان او نزد اصحاب مشهورند .

احمدبن محمدبن عبیدالله*۱:

ازاکابر محدثین قم است وازجمله‌مصنفات اوکتاب نوادراست واحمدبن ادریس قمی واحمدبن محمدبن یحیی قمی ومحمدبن یحیی قمی‌که شیخ محمد بن‌یعقوب کلینی است ومحمدبن علی‌بن محبوب باجلالت قدر ومسلم بودن درزمان خودهمه از شاگردان شیخ احمد مذکورند ، ونجاشی درکتاب رجال وشیخ ابوجعفر وعلامه وابن‌داود درکتب خود ایراد اسم او فرموده‌اند ووصفش به عدالت کرده . وآن حضرت به‌شرف ملازمت حضرت امام‌علی‌نقی علیه السلام مشرف‌گشته وازآن حضرت بسیار احادیث شنیده [و] روایت فرموده . رحمه الله وروح روحه .

---

* ۱ ـقهپائی ۱۵۱:۱ .خلاصه:۱۱. ابن‌داود :۴۲.

احمدبن محمدبن عیسی*۱:

بن‌عبدالله بن‌سعدبن مالك‌بن‌الاحوص‌بن‌السائب‌بن‌مالك بن‌عامر. ازاجلاء واکابر محدثین وافاضل قم بوده ودرامور دین ودنیامقتدا بوده ودرآن زمان به‌جاه اودیگری نبوده وپیشوای دین ودنیای قمیین بوده، ونسب شریفش منتهی به‌اشعریین می‌شود.

واول کسی که ازاجدادآن حضرت به‌قم آمده وتوطن قم اختیار فرموده «سعد بن مالك بن احوص» بوده. جلالت وقدر او بیش ازآن است که شمه‌ای ازآن بیان توان کرد وتصانیف او به غایت بسیار است. وشیخ جماعت محدثین‌قم است وبه‌شرف ملازمت حضرت امام‌مفترض الطاعة علی‌بن موسی الرضا علیه وعلی‌آبائه التحیة والثناء مشرف گشته وبعدازآن حضرت ملازمت حضرت امام محمد تقی علیه السلام‌فرموده وازآن حضرت نیز احادیث استماع نموده وبعداز آن‌حضرت ادراك زمان حضرت امام حسن عسکری (۱) علیه السلام نموده، به ملازمت عالی آن‌حضرت نیز مشرف‌شده وازآن حضرت نیز احادیث فراگرفته شیخ ابوجعفر طوسی در فهرست وکتاب رجال خود ایراد اسم [او] فرموده وتصریح به‌عدالت وجلالت قدر اونموده وکشی نیزدر کتاب خود ایرادکرده وشیخ جمال الدین درخلاصة الاقوال وصفش‌به‌عدالت کرده وهمچنین ابن داود. واز اجداد آن حضرت سائب بن مالك به خدمت حضرت خاتم الانبیاء والمرسلین مشرف گشته، ادراك شرف

۱ــ کذا، پس‌بندی‌درباره‌ٔامام علی‌نقی‌ــع‌ــ افتاده است.

---

* ۱ــ قهپائی ۱:۱۶۱ــ۱۶۵. خلاصه ۸:. ابن‌داود:۴۳.

اسلام نموده ، هجرت به کوفه فرموده ؛ در کوفه متوطن بوده . قدس الله روحه ورزقت مرافقته بحق الحق واهله .

ادريس بن عبدالله بن سعد *۱ :

از ثقات وعدول محدثين قم است وصاحب تصنيف . نجاشی در کتاب رجال خود ذکراو فرموده وشيخ جمال الدين درخلاصة الاقوال قائل به عدالتش شده وتوثيقش فرموده ونجاشی جمعی ازشاگردان او رادرزمره محدثين ذکر کرده ومحمدبن الحسن بن الوليد ومحمدبن الحسن الصفاررا از راويان اودانسته .

ادريس بن عيسی *۲ :

ازاصحاب قم به شرف ملازمت حضرت امام الجن والانس علی بن موسی الرضا رسيده ودر خلاصة الاقوال مذکور است که از آن حضرت يك حديث شنيده وشيخ جمال الدين وصفش به عدالت کرده ونسب اوبه اشعريين [منتهی] می شود .

اسحق بن آدم بن عبدربه بن سعداشعری *۳ :

ازروات قم است وبه شرف خدمت حضرت امام رضا عليه التحية والثنا مشرف گشته . نجاشی در کتاب رجال اسم او آورده وتفصيل حالش بيان نکرده .

---

* ۱ـ قهپائی ۱۷۸:۱ .خلاصه :۸ .ابن داود :۴۹.

* ۲ـ قهپائی ۱۷۸:۱ .خلاصه :۸ .ابن داود :۴۹.

* ۳ـ قهپائی ۱۸۳:۱ .ابن داود:۵۱.

اسحق بن عبدالله بن سعد بن مالك *۱:

از ثقات روات و عدول محدثین قم است و به ملازمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مشرف شده واز آن حضرت روایات فرا گرفته وبعداز آن حضرت امام موسی کاظم علیه السلام فرموده واز آن حضرت نیزاستماع احادیث نموده وکشی ایراد اسم او در کتاب خود کرده وعلامه درخلاصة الاقوال تصریح به عدالتش فرموده وابن داود نیزقائل به توثیقش شده . واورا پسری بوده احمد نام درمیانهٔ ارباب حدیث به غایت مشهور. نجاشی در کتاب خود ذکر او نموده . مجملا آنچه ازآثار مفهوم می‌شود ایشان خاندان صلاح وتقوی وپرهیزکاری ودینداری بوده‌اند . رضوان الله علیهم .

اسحاق بن محمد بن الحسین بن بابویه *۲:

فریدزمان خود بوده وادراك صحبت شریف شیخ ابو جعفر قدس الله روحه نموده وجمیع مصنفات اورا براو خوانده واجازه گرفته وبه غایت محدث خوب بوده وتصانیف بسیار دارد عربی وفارسی دراعتقاد وغیرآن . ودرفهرست علی بن عبیدالله بن بابویه اسم شریفش مذکور است .

اسماعیل بن آدم بن عبدالله بن سعد*۳

ازبزرگان مدینة المؤمنین قم است واز اکابر ومحدثین ومصنفین

---

* ۱ قهپائی ۱۸۷:۱ .خلاصه ۷۰ .ابن‌داود ۵۲:.

* ۲ - منتجب الدین. امل‌الامل ۳۲:۲.

* ۳ - قهپائی ۲۰۳:۱ .خلاصه :۶ ابن‌داود :۵۴.

و همچومحمد بن الحسن الصفار ومحمد ابی الصهبان که از مشاهیر دورانند شاگردی‌او کرده‌اند و تصنیف‌اورابراوخوانده‌وازاو [اجازه](۱) نقل‌گرفته. ونجاشی اورا درکتاب خودآورده‌وعلامه درخلاصةالأقوال تصریح به‌عدالتش فرموده وابن داودنیز به‌توثیقش قائل‌گشته .

اسماعیل بن سعدالاحوص *۱:

ازعدول محدثین مدینهٔ قم بوده وبه‌سعادت خدمت امام مفترض الطاعة علی‌بن موسی الرضا علیه‌التحیة والثنا مشرف گشته وازاصحاب آن‌حضرت بوده وبه‌غایت بزرگ بوده وعالی رتبه . همهٔ علمای رجال اورا بزرگ دانسته‌اندووصفش به‌عدالت کرده‌اند ودرکتاب رجال‌شیخ وخلاصة الاقوال‌وکتاب‌ابن‌داود مذکور است .

اسماعیل بن محمدبن الحسن بن الحسین بن بابویه*۲:

به‌غایت محدث‌نیك بوده ودرمیان‌اهل قم به‌صفت‌امتیازسرافراز. به‌اتفاق‌برادرش‌اسحاق به‌ملازمت شیخ ابوجعفر رسیده بوده و تصانیف اورااز اواجازه گرفته واو را تصانیف بوده بعضی به عربی وبعضی به فارسی . واسم اودر فهرست ابن‌بابویه‌مذکور است .

امیره*۳:

ازاکابر سادات مدینهٔ قم بوده وبه‌غایت‌فاضل . وعلی‌بن‌عبیدالله

۱ــ دراصل‌نیست وباید‌باشد.

---

* ۱ ــ قهپائی ۱:۲۱۲ .خلاصه:۵ .ابن‌داود :۵۶.

* ۲ ــ منتجب‌الدین .امل‌الامل ۲:۳۹.

* ۳ ــ منتجب‌الدین .جامع‌الروات ۱:۱۰۹.

درفهرست خود او را به صفت عدالت و پرهیزکاری ستوده و نموده که اومدتی درقم قاضی بوده . ومدرس سید حسیب نسیب شرفشاه القمی نیزدرفهرست مذکوراست واحوال ایشان درفهرست ابن بابویه به تفصیل مذکور نیست والله اعلم بحقیقة الحال. *۱

* ۱ ـ لسان المیزان ابن حجر ۱: ۴۶۶ وتعلیقات النقض : ۱۴۳ دیده شود

باب الباء

بابویه بن سعد بن محمد بن الحسن بن بابویه *۲:

درزمان خود زبدهٔ فقها وقدوهٔ صلحای مدینة المؤمنین قم بوده ودرابتدای تحصیل ازتلامذهٔ حضرت شیخ اجل اوحدالحسن بن الحسین بن بابویه بوده وبه‌غایت صاحب فطرت وذکا بوده وجدتمام درتحصیل اجتهاد داشته ، به‌اندك زمانی رتبه فضیلت اوبه جایی رسیده که‌صاحب تصنیف گشته و کتاب صراط مستقیم که مشتمل براصول وفروع است ازمصنفات اوست واسم شریفش درفهرست ابن‌بابویه مذکور است .

* ۲ ـ منتجب‌الدین .جامع‌الرواة ۱:۱۱۵.

باب الجیم

جعفر بن الحسین بن علی بن شهریار *۱ :

از مشاهیر فضلا واجلای علمای قم است و شیخ قمیین بوده و صاحب تصنیف ، وازجمله مصنفات اوست کتاب نوادر . ونجاشی در کتاب خود اسم او را ایراد نموده ونقل کرده که در وقتی که به کوفه انتقال فرمود کتابی تصنیف نموده درفضل کوفه ومساجد آن، وبعداز آن در کوفه متوطن شده ودرسنهٔ اربعین وثلثمأة در آنجا وفات نموده . رحمه‌الله . وشیخ جمال الدین درخلاصة الاقوال تصریح به عدالت او فرموده وابن داود نیز توثیقش نموده ودر زمان خود مشهور به «ابی محمد مؤمن» بوده .

جعفر بن سلیمان*۲:

ازفضلای قم است وکتاب ثواب الاعمال ازمصنفات اوست و

---

* ۱ ـ قهپائی ۲:۲۶ .خلاصه ۱۷: .ابن‌داود ۸۴:.

* ۱ ـ قهپائی ۲:۲۸ .ابن‌داود ۸۴:.خلاصه ۸۶:.

محمدبن الحسن الولید ازراویان او. ونجاشی اسم شریفش رادرکتاب رجال خودذکر نموده ودر خلاصة الاقوال حضرت علامه تصریح به عدالتش فرموده ودرکتاب ابن‌داود نیزمذکور است .

جعفر بن علی بن احمد *۲ :

که معروف بوده به «ابن الرازی» . کنیهٔ او «ابومحمد» بوده ، شیخ ابوجعفر طوسی علیه‌الرحمة درکتاب رجال خود ذکر او فرموده وتصریح به‌عدالتش کرده وابن‌داود نیزتوثیقش فرموده واواز مصنفان مشهور مدینة المؤمنین قم است .

---

* ۲ - قهپائی ۲:۳۱.ابن‌داود :۸۶.

باب الحاء

الحسن بن احمد بن دیذویه *۱ :

ازجمله مصنفین مدینه قم است وکتاب مزاراز مصنفات اوست و حضرت نجاشی در کتاب رجال خود ذکراو فرموده ودر خلاصة الاقوال علامه نیز توثیقش فرموده وابن داود نیز به‌عدالتش قائل شده وبه‌غایت فاضل ودیندار وپرهیزکار بوده .

الحسن بن الحسین بن بابویه *۲ :

ازاکابر افاضل قم است ودرری بسر می برده واورا «حسکا» می خوانده‌اند . به‌غایت فقیه بی بدیل بوده وابن بابویه در فهرست خود توثیقش فرموده ، وا وبه شرف صحبت شیخ ابو جعفر مشرف شده و شرف مجاورت نجف اشرف یافته ، جمیع مصنفات شیخ را بر او خوانده وازو اجازه گرفته وازنهایت جدی که آن حضرت رادر ضبط

---

*۱ـ قهپائی ۲:۹۷ . خلاصه:۲۳ . ابن‌داود :۱۰۳.

* ۲ ـ منتجب‌الدین. جامع‌الروات۱ :۱۹۳.

قواعد دین مبین بوده ملازمت شیخ جلیل فقیه معظم سالاربن‌عبدالعزیز الدیلمی نموده وجمیع تصانیف اورا بر او خوانده و تصانیف ابن البراج رانیز براو خوانده واز اواجازه گرفته ، و او را درفقه تصانیف بسیار است . واز جمله مصنفات [او] کتاب «العبادات» است وبعضی ازمشایخ قم به‌غایت تعریف آن کتاب کرده‌اندوهمچنین کتاب «الاعمال الصالحة» و کتاب «سیر الانبیاء والائمةعلیهم السلام».

الحسن بن عبدالصمدبن محمد بن‌عبدالله *۱:

ازجمله ثقات رجال وعدول قم است واز افاضل مشهور است و نسب اومنتهی به‌اشعریین می شود و شیخ جمال الدین علیه الرحمة در خلاصة الاقوال تصریح به‌عدالت‌اوفرموده ونجاشی نیز درکتاب رجال ایراد اسم اوفرموده .

الحسن بن عبدالعزیز بن‌الحسین *۲:

ازفقهای قم‌است ودرزمان خود قدوه صلحای آن شهربوده وبه غایت پرهیزکار ودیندار ، وازآثار قمیین چنین مفهوم می شود که در آن‌زمان به‌زهد اوکس‌نبوده وابن‌بابویه درفهرست خود اسم اوآورده وبه فقاهت وصفش کرده امااز احوال اوچیزی ننوشته .

الحسن بن‌علی *۳:

وکنیهٔ اوابو محمد است .از اکابر فضلای قم است و صاحب

---

* ۱ ــ قهپائی ۲:۱۱۹ .خلاصه:۲۳. ابن‌داود :۱۰۹.
* ۲ــ منتجب‌الدین. جامع‌الروات ۱:۲۰۶.
* ۳ ــ قهپائی ۲:۱۲۱ .خلاصه:۲۲. ابن‌داود :۱۱۱.

تصنیف و کتاب «الجامع» ـ که درابواب شریعت است و کتابی است به‌غایت بزرگ و مبسوط ونیکو ـ تصنیف اوست واو شریك بوده با محمدبن الحسن بن‌الولید درتجارت. وعلمای رجال درعدالتش اتفاق فرموده‌اند . نجاشی درکتاب رجال نام اوآورده واورا عادل وفاضل دانسته وحضرت علامه نیزدرخلاصة الاقوال توثیقش فرموده وابن‌داود نیزدرکتاب خود تصریح به‌عدالتش نموده. رضی‌الله عنه وعنهم و عنا ببرکتهم.

الحسن بن علی بن الحسن*۱:

ازصلحای مشهور است وازولایت قم بوده ازموضعی که اورا دستجرد گویند ودرقم‌ساکن‌بوده . علی‌بن عبیدالله بن‌بابویه درفهرست خود ایراد اسم اوفرموده ووصفش به‌صلاح ودینداری نموده .

الحسن بن علی بن زیرك *۲ :

ازفقهای مدینة المؤمنین قم است وبه غایت صالح و پرهیزکار بوده ودرآن شهر واعظ بوده وبه برکت انفاس شریفش اهل آن شهر به‌غایت به عبادات وطاعات وخیرات راغب بوده‌اند ودر فهرست ابن بابویه مذکور است وبه عدالتش تعریف فرموده .

الحسن بن احمد*۳:

ازسادات بزرگ مدینة المؤمنین قم است ووالدش ابی القاسم

---

* ۱ـ منتجب‌الدین. جامع‌الرواة۱:۲۰۹ .
* ۲ـ منتجب‌الدین . جامع‌الرواة ۱:۲۱۲.
* ۳ـ منتجب‌الدین. امل‌الامل ۲:۶۱.

سید احمدبن سیدعلی الحسینی ازمشاهیر، وسید حسن مذکور را علی بن‌عبیدالله بن‌بابویه درفهرست درزمرهٔ افاضل ذکر کرده و وصفش به فضیلت وصلاحیت فرموده وازاحوال اوتفصیلی مذکور ننموده.

الحسن بن فادار*۱:

ازمشایخ قم است وبعضی اوقات ادیب بوده ودرآن زمان کس به‌خوبی او اطلاع برلغات نداشته واز استادان اصحاب لغت است و ابن‌بابویه اورا «امام اللغه» نوشته،

الحسن بن مقیل *۲ :

بزرگی ازبزرگان اصحاب ماست وبه‌غایت‌محدث نیکو بوده و ازاکابر محدثین قم است واحادیث بسیار به خاطر داشته واز مصنفین مشهور است وکتاب «نوادر» ازمصنفات اوست.

الحسین الاشعری*۳ :

«ابوعبدالله» کنیهٔ اوست وازثقات وعدول اصحاب قم است و نسب اومنتهی به‌اشعریین‌می‌شود وحضرت‌شیخ‌جمال الدین علیه‌الرحمة درخلاصة الاقوال‌تصریح به‌عدالت اوفرموده.

الحسین بن‌الحسن بن‌محمدبن موسی بن‌بابویه*۴ :

ازاکابر فقها وعلمای قم است وازخال خود علی‌بن الحسین بن

---

* ۱ـ منتجب‌الدین. جامع‌الروات ۱:۲۱۹.

* ۲ ـ قهپائی ۲:۱۴۳ .خلاصه :۲۲ .ابن‌داود :۱۱۵.

* ۳ـ خلاصه :۲۷ .

* ۴ ـ قهپائی ۲:۱۷۲ .ابن‌داود: ۱۲۳.

بابویه روایت می‌کند وحضرت شیخ ابو جعفر طوسی او را درکتاب رجال خود ایراد فرموده و ابن داود نیز درکتاب خود اسم او درج کرده ووصفش به‌علم وفقاهت کرده .

الحسین بن شاذویه صفار*۱ :

ونجاشی «صحاف» تصحیح کرده. ازعدول اصحاب حدیث‌قم است وازثقات مصنفین ،وتصانیف بسیار دارد . شیخ حسین بن‌عبیدالله غضایری که ازاکابرعلمای رجال است‌وشیخ ابوجعفر طوسی ونجاشی اجازه ازاودارند وحسین بن عبیدالله بن ابراهیم غضایری نقل حال او فرموده و[ذکر] نموده که زعم مشایخ آن‌بود که‌درمذهب اواندك غلوی هست واورا متهم به‌غلو ساختند واین به‌ثبوت‌نرسیده زیراکه غضایری مذکور نقل‌فرموده که‌دیدم کتابی که‌تصنیف اوبود در«صلوة» به‌غایت پسندیده ونیکو . ونجاشی حکم به‌عدالتش نموده ودرخلاصة الاقوال شیخ جمال الدین ترجیح این‌قول داده ومی‌فرماید که‌من‌عمل‌به قول او می‌کنم به‌واسطه تعدیل نجاشی اورا . وابن‌داود نیز تصریح به‌عدالتش فرموده .

حسین بن‌علی بن‌الحسین بن موسی بن بابویه*۲ :

ازعدول محدثین و ثقات فقهای قم است وکثیر الروایة است وحفظ احادیث بسیار نموده وازجماعتی‌ازارباب حدیث نقل می‌فرماید وازوالدخودعلی‌بن‌الحسین‌روایت کرده‌وازبرادرخودمحمد بن علی نیز

---

* ۱ ــ قهپائی۲:۱۸۰. خلاصه: ۲۶. ابن‌داود: ۱۲۴.

* ۲ ــ قهپائی ۲:۱۸۹.خلاصه: ۲۶، ابن‌داود ۱۲۵.

روایت کرده. کشی در کتاب رجال ذکر او کرده و شیخ ابوجعفر نیز در کتاب رجال نام آورده و تصریح به عدالتش نموده و علامه در خلاصه الاقوال و ابن داود در کتاب رجال نیز به توثیقش قائل شده اند.

حسین بن علی الخزاز *۱ :

کنیه [اش] «ابوعبدالله» است و از روات و محدثین قم است و از حمزة بن القاسم وغیر او از مشایخ روایت کرده‌اند و شیخ ابوجعفر در کتاب رجال اورا ذکر کرده و ابن‌داود نیز ایراد اسم او در کتاب خود کرده امابیان حال او مفصلا نکرده‌اند .

حسین بن مالك *۲ :

از ثقات روات قم است و از عدول محدثین ، و به شرف ملازمت حضرت امام مفترض الطاعه ابی‌الحسن الثالث امام علی‌نقی علیه‌السلام مشرف شده بود و از آن حضرت احادیث شنیده و شیخ جمال الدین در خلاصة الاقوال اورا از اصحاب آن‌حضرت نوشته ووصفش به‌عدالت کرده و تصحیح اسمش[به] «حسن بن مالك» نموده و ابن‌داود «حسین‌بن مالك» تصحیح نموده ، و نموده که « حسن » غلط است . به همه حال ابن مالك به اتفاق عادل است و از اصحاب حضرت هادی علیه‌السلام .

حمزة بن الیسع *۳ :

از اهل قم است و شیخ ابوجعفر طوسی اورا از اصحاب حضرت

---

* ۱– قهپائی ۲: ۱۹۰ .ابن داود: ۱۲۶.

* ۲– قهپائی ۲: ۱۹۵ .خلاصه : ۲۲ .ابن‌داود : ۱۲۶.

* ۳ – قهپائی ۲: ۲۴۲. ابن‌داود: ۱۳۴.

صادق علیه‌السلام دانسته وابن‌داود نیز اورا درکتاب خود آورده‌وهیچ ازاحوال اوبیان نکرده‌اند اما از برای شرف هیچ فیضی برابری با آن نخواهدکرد که اورا سعادت [ملازمت] حضرت صادق علیه‌وعلی‌آبائه السلام میسر گشته وازاصحاب آن‌حضرت شمرده می‌شود!.

حمزة‌بن‌یعلی *۱:

ازاکابر روات‌وثقات محدثین قم است‌ونسب اوبه اشعریین‌منتهی می‌شود . اورا سعادت خدمت امام مفترض‌الطاعه علی بن موسی‌الرضا علیه‌السلام دست داده وبه ملازمت آن حضرت مشرف شده وازراویان آن‌حضرت‌بوده وبعد ازآن حضرت خود را به‌شرف ملازمت حضرت امام محمدتقی‌علیه‌السلام نیز مشرف ساخته وازآن حضرت نیزاحادیث شنیده‌وازراویان آن‌حضرت‌نیز شمرده‌می‌شود.مجملا که‌اوبه‌غایت عالی مرتبه است وبه‌اتفاق علمای‌رجال ثقه‌وعادل.رضوان‌الله علیه وعلی‌مشایخ القمیین .

* ۱– قهپائی ۲۴۲:۲ .خلاصه :۲۷ .ابن‌داود :۱۳۴.

باب الدال

داود بن کوره *۱ :

و«ابوسلیمان» کنیهٔ اوست. ازافاضل اهل‌قم‌است وازمخصوصان احمدبن محمدبن عیسی ، وکتاب نوادر احمد بن محمد بن عیسی را مبوب گردانیده وتألیف و تصنیف او بسیار است وشیخ ابوجعفر در کتاب‌رجال خودودرفهرست‌ایراد اسم‌اوفرموده‌ونجاشی درکتاب‌رجال ذکر اونموده .

داودبن محمدبن داود *۲:

از فقها وافاضل است واز ولایت قـم است از قریه‌ای که او را «جاسب» گویند ودر قم تحصیل فرموده وبه سر برده . به‌غایت متقی و پرهیزکار ودیندار بوده وبه شرف صحبت ولدشیخ ابوجعفر طوسی ، شیخ فاضل کامل ابوعلی رسیده وازاوعلم فراگرفته وبه‌فقاهت درزمان خودشهرتی‌تمام‌داشته. ابن‌بابویه‌درفهرست‌خود ذکراوکرده وبه‌فقاهت وورع اورا ستوده. رحمه‌الله تعالی .

---

* ۱ - قهپائی ۲:۲۹۲. ابن‌داود:۱۴۶.

* ۲ - منتجب‌الدین .جامع‌الروات ۱:۳۰۹.

باب الزای

زکریابن آدم بن‌عبدالله بن‌سعد الاشعری*۱:

از اجلای اصحاب و اکابر فضلا ومحدثین مدینه المؤمنین قم است وبه غایت الغایة عظیم‌الشأن وجلیل‌القدر وعالی‌مرتبة . واو را در خدمت حضرت امام الجن والانس علی بن موسی‌الرضا علیه الصلاةو السلام قدر ومنزلت تمام بوده ودر وقتی که حضرت امام معصوم از مدینهٔ شریفه توجه به‌جانب حج بیت‌الله الحرام فرمودند زکریا رازمیل خودگردانیدند وبریك شتردریك کجاوه [ازیك‌طرف] حضرت‌تشریف داشتند واز طرفی دیگر زکریا . وحضرت امام علیه السلام او را امین دین‌ودنیا می‌دانسته چنان‌که منقول است ازمحمد بن قولویه ازسعد بن عبدالله ازمحمدبن عیسی ازاحمد بن الولید ازعلی بن‌المسیب الهمذانی که‌گفت: گفتم مرحضرت‌رضا را علیه‌السلام که منزلم دور است‌ونیست این که توانم‌رسید به‌تو درهروقتی ؛ پس از که فراگیرم معالم دین خود

* ۱ – قهپائی ۳ :۵۳–۵۷. خلاصه:۳۷. ابن‌داود:۱۵۸ .

را ؟ فرمود حضرت علیه‌السلام که : از زکریـا بن آدم قمی امین دین ودنیا. وروایت فرموده کشی ازمحمد قولویه وسعدبن عبدالله بن [ابی] خلف ازمحمدبن حمزه از زکریا بن آدم که گفت : گفتم مر حضرت رضا را علیه‌السلام که به‌درستی که من‌اراده بیرون رفتن کرده‌ام ازاهل بیت خود ، به‌تحقیق که‌بسیار شده‌اند سفها درایشان. پس گفت‌حضرت علیه‌السلام که‌مکن، پس به‌درستی که اهل‌بیت تودفع کرده شده‌است بلیات‌ازایشان [به‌تو] چنان که‌دفع کرده شده‌است ازبغداد به‌ابی‌الحسن کاظم علیه‌السلام . سبحان‌الله ! چه رتبه‌است که حضرت زکریا راست که‌وجود او درمقامی اثرش همچو اثر وجود حضرت امام تمام موسی الکاظم علیه‌الصلاة والسلام است .

وزکریا ازاکابر محدثین‌قم است واورا کتابی‌است به‌غایت‌نیکو ونجاشی نقل فرموده که آن‌را نقل فرموده محمد بن الحسن الصفارار از احمدبن محمدبن عیسی ازمحمدبن خالد از زکریا . ونیز مسائل بسیار جمع کرده از حضرت رضا علیه‌الصلاة والسلام. علمای رجال اتفاق فرموده‌اند درعدالت وجلالت‌قدرش . مجملاآنچه ازاوصاف واحوال او مذکور است مرتبه‌اش به‌جایی رسیده که اگر در خاك پاك مدینه قم نشوونما نکرده باشد الاآن‌حضرت ، کافی‌است ازبرای‌شرف این‌بلدهٔ مبارکه. رضی‌الله عنه‌وقدس‌الله روحه .

زکریابن ادریس‌بن عبدالله بن‌سعد الاشعری*۱:

ازفضلای‌قم است وبسی بزرگ بوده وصاحب مرتبه، وبه‌غایت

* ۱ - قهپائی ۳:۵۸-۵۹. خلاصه:۳۷. ابن‌داود:۱۵۹.

فاضل بوده و به‌سعادت خدمت حضرت رضا علیه‌السلام مشرف گشته‌واز راویان آن حضرت بوده ، واو را کتابی است به‌غایت نیکو . وبعضی گفته‌اند که‌به‌شرف ملازمت حضرت موسی کاظم علیه‌السلام نیزمشرف گشته واز راویان آن حضرت نیز بوده اما شیخ ابو جعفر طوسی اورا از رجال حضرت صادق علیه‌السلام وحضرت رضا علیه‌التحیة‌والثنا(۱) شمرده . رحمه‌الله .

زکریابن عبدالصمد *۱:

از ثقات و عدول روات قم است وبه سعادت ملازمت حضرت امام تمام موسی کاظم علیه‌الصلاة والسلام مشرف شده واز راویان آن حضرت بوده وبعد از آن حضرت به‌ملازمت حضرت امام الجن‌والانس علی‌بن موسی الرضا علیه‌التحیة والثنا مشرف گشته واز آن‌حضرت‌نیز احادیث فرا گرفته واز روایان آن حضرت نیز بوده . و شیخ ابوجعفر طوسی‌در کتاب رجال خودایراد اسم شریفش کرده ودرخلاصة‌الاقوال شیخ جمال‌الدین نیز ذکر فرموده ودر کتاب ابن‌داود نیز مذکور است وهمه تصریح به‌عدالت اوفرموده‌اند. قدس‌الله‌روحه .

۱ـ کذا، بدون‌ذکر امام‌کاظم.

---

* ۱ ـ قهپائی ۶۱:۳ .خلاصه:۹۲ .ابن‌داود :۱۶۰.

باب السین

سعدبن الحسن بن الحسین بن بابویه*۱:

ازفقهای مشهور قم بوده وبه‌صلاح وتقوی وورع وزهد شهرتی تمام‌داشته وبه‌غایت فاضل بوده وعلی‌بن عبیدالله بن بابویه اسم‌اورا در فهرست خوددرج فرموده وبه‌عدالتش ستوده .

سعدبن سعدالاحوص*۱:

ازاکابر روات قم است ونسب اوبه اشعریین [منتهی] می‌شود وازثقات وعدول‌بوده وعالی‌مرتبه ، وشیخ‌محمدبن خالدبرقی‌است واز راویان‌حضرت‌امام‌رضا علیه التحیة والثنابوده وبعدازمحرومی‌ازخدمت آن‌حضرت‌به‌ملازمت‌حضرت‌امام‌محمدالتقی‌علیه‌السلام‌مشرف‌شده‌و از آن حضرت‌نیز احادیث‌بسیارشنیده وازراویان آن‌حضرت نیزبوده.در کتاب کشی‌مذکوراست‌ودرکتاب‌رجال‌شیخ‌ابوجعفرمسطوروودرخلاصة‌الاقوال

---

* ۱ ـ منتجب‌الدین. جامع‌الرواة۱:۳۵۳.

*۲ ـ قهپائی۳:۱۰۲-۱۰۴. خلاصه:۳۹. ابن‌داود:۱۶۷.

و کتاب ابن‌داودنیز ذکراسم شریف اوشده وبه‌اتفاق همه‌عادل وثقه‌بوده وروایت کرده‌اند که‌حضرت‌امام‌به‌حق محمدتقی علیه‌السلام سؤال کرد ازخدای‌تعالی که اوراجزای خیردهد. خوشاحال او.

سعدبن‌عبدالله‌بن‌ابی‌خلف*۱:

ازاکابرعدول محدثین ومصنفین قم است ونسبش به‌اشعریین می رسد وبه‌غایت جلیل‌القدروعظیم الشأن بوده به‌مرتبه‌ای که هیچ کس از علمای رجال منکر جلالت قدر وفضیلت اونبوده‌اند، و احادیث بسیار شنیده وضبط کرده بوده از طریق موافق و مخالف، و تصانیف بسیار کرده همه نیکو، ودرزمان اوهمچواوفقیهی دراین طایفه نبوده وشیخ جمال‌الدین حسن‌بن یوسف‌بن‌علی‌بن مطهر حلی رحمهم الله‌درخلاصة الاقوال اورا بعداز وصف به‌عدالت به«شیخ هذه الطایفه» (یاد) کرده. قدس الله‌روحه.

سهل‌بن‌زادویه*۲:

ازعدول محدثین قم‌است وبه‌غایت محدث نیکو بوده و پاکیزه روایت، ودر میانهٔ ارباب حدیث به غایت معتمد بوده ودربیان ایمان ابی‌طالب کتابی نوشته ونجاشی درکتاب خود ذکر اسم او نموده و ابن‌داود نیز آورده ودر خلاصة الاقوال نیزمذکور است وبه اتفاق همه عادل وثقه بوده.

---

* ۱- قهپائی ۳:۱۰۵-۱۰۷. خلاصه: ۳۹. ابن‌داود: ۱۶۸.

* ۲- قهپائی ۳:۱۷۹. خلاصه: ۴۰. ابن‌داود: ۱۸۱.

سهل بن الهرمزان*۱:

از ثقات محدثین قم است و در کتاب رجال کشی مذکور است و تصریح به عدالت او در خلاصة الاقوال و کتاب ابن داود شده و نجاشی نیز ایراد اسم او نموده و فاضل بوده و کتاب «نوادر» از جمله آثار اوست.

سهل بن الیسع بن عبدالله بن سعد*۲:

از اکابر محدثین قم است، و نسب او به اشعر می رسد و از راویان حضرت امام موسی کاظم است و بعد از آن حضرت به خدمت امام رضا علیه السلام مشرف شده و از آن حضرت نیز حدیث شنیده و از راویان آن حضرت نیز بوده و به غایت عالی مرتبه است و علمای رجال همه در وصف او «ثقة ثقه» نوشته اند. مکرر حکم به عدالتش کرده اند از بس که دیندار و پرهیزکار و متقی بوده و او را کتابی است مشهور، و احمد بن محمد بن عیسی با وجود قدر و مرتبه او آن کتاب را از پسر او محمد بن سهل اجازه گرفته و نجاشی جمعی کثیر را از اکابر محدثین در زمرهٔ شاگردان او نام برده. رضی الله عنه و حشرنا معه و فی زمرة القمیین.

---

* ۱ - قهپائی ۳: ۱۸۰. خلاصه: ۴۰. ابن داود: ۱۸۱.
* ۲ - قهپائی ۳: ۱۸۰. خلاصه: ۴۰. ابن داود: ۱۸۱.

باب الشین

شیرزادبن محمدبن بابویه *۱ :

ازصلحای قم بوده ودرزمان خود به‌فقاهت مشهوربوده ودرتقوی وپرهیزکاری مسلم‌عصر خود .وشیخ‌علی‌بن‌عبیدالله‌بن‌بابویه درفهرست خود ذکراسم او کرده.رحمه‌الله.

---

* ۱ ـ منتجب‌الدین .جامع‌الرواة۱:۴۰۳.

باب الصاد

صاعد بن علی *۱:

درمدینة المؤمنین قم واعظ بوده وازفضلای عصر خود است و درفهرست ابن‌بابویه مذکوراست ووصفش به‌فضل کرده .

صاعد بن محمد بن صاعد *۲:

به‌غایت‌فاضل‌بوده‌ومتبحر ،واصل اوازآبه بوده انتقال به قم کرده ودرقم ساکن بوده ودرشمار مشایخ قم مذکور شده .

صدقة بن بندار *۳:

ازاکابر فضلای قم است و کتاب«تجمل ومروت» ازآثاراوست ودرکتاب کشی اسم شریفش مذکور است‌ودرخلاصة الاقوال و کتاب نجاشی و کتاب ابن‌داود ذکراوشده ووصفش به‌عدالت کرده‌اند واوبه غایت محدث نیکو بوده ودرسنهٔ احدی وثلث‌مأه وفات نموده .

---

* ۱ـ منتجب‌الدین. جامع‌الروات۱: ۴۰۴.
* ۲ـ منتجب‌الدین . جامع‌الروات ۱:۴۰۴.
* ۳ ـ قهپائی ۲۱۱:۳ .خلاصه :۴۴ .ابن‌داود :۱۸۷.

باب العين

عبدالقادر بن احمد بن ابی علی*۱:

ازافاضل مدینه قم است وادیب بوده وبه غایت متقی وباورع و پرهیز کار بوده ، درفهرست ابن بابویه مذکور است .

عبدالله بن جعفر بن الحسین*۲:

بن مالک بن جامع الحمیری ازاکابر مشایخ قم است ومقدم ایشان است واز ثقات روات واصحاب حدیث است وبه سعادت ملازمت حضرت ابی محمد العسکری مشرف شده وازروایان آن حضرت است. ودرسنهٔ ثلاث وتسعین ومأتین به کوفه تشریف برده واهل کوفه براو جمع شده و از او حدیث استماع فرمودند و اکثر اختیار شاگردی او کردند .

---

* ۱ــ منتجب الدین. جامع الرواة ۱:۴۶۲.

* ۲ ــ قهپائی ۳:۲۷۳ .خلاصه:۵۲. ابن داود : ۲۰۰.

عبدالله بن الصلت *١ :

ازثقات روات وعدول محدثین قم است و به سعادت خدمت حضرت امام رضا علیه التحیة والثنا مشرف شده بوده وازآن حضرت حدیث شنیده واز راویان آن حضرت است. درکتاب کشی وکتاب رجال شیخ وفهرست وکتاب رجال نجاشی وخلاصة الاقوال علامه وکتاب رجال ابن داود مذکور است وبه اتفاق همه عادل وثقه بوده واورا کتابی بوده مشتمل بر اخبار ، راویان آن کتاب در فهرست شیخ ابو جعفر مذکورند.

عبیدالله بن الحسن بن الحسین بن بابویه*٢:

ازافاضل قم است ودرری ساکن بوده. به غایت فقیهی نیکو بوده واز عدول وصاحب زهدوتقوی . استفادهٔ علوم ازوالدش شمس الاسلام حسکا بن بابویه که فقیه عصرخود بوده نموده وجمیع مجازات اواز او شنیده واسم شریفش درفهرست ابن بابویه مذکور است و وصفش به فقاهت وعدالت مسطور.

عبد العزیز بن المهتدی*٣:

بن محمدبن عبدالعزیز . ازثقات روات وعدول محدثین قم است وعلو مرتبه اش غایت ندارد واز راویان حضرت امام رضا علیه التحیة والثنااست ووکیل آن حضرت بوده .شیخ ابوجعفر طوسی نقل فرموده

---

* ١ ـ قهپائی ٤:٧ـ٨ .خلاصه:٥٢. ابن داود :٢٠٧.

* ٢ـ منتجب الدین. جامع الروات ١:٥٢٧.

* ٣ـ قهپائی ٤:٩٢ـ٩٣ .خلاصه :٥٨ .ابن داود :٢٢٥ .

که در وادی او از حضرت جواد علیه السلام واقع شده که «غفر الله لك ذنبك ورحمنا وایاك ورضی عنك برضائی عنك» ، واین دلالت بر آن می کند که حضرت -علیه‌السلام- بسیار ازاو راضی بوده. رضی‌الله‌عنه. واورا کتابی بوده به غایت نیکو ، وجمعی از محدثین که راویان آن کتاب بوده‌اند در کتاب نجاشی مذکورند .

علی‌بن ابراهیم بن‌هاشم *۱:

از اکابر محدثین قم است وبه غایت فاضل ومعتمد و صحیح الحدیث وصحیح المذهب .احادیث بسیار شنیده وکتب بسیارتصنیف فرموده ومصنفات اوهمه پسندیده ونیکو بوده وروایات اصحاب ما از ائمهٔ دین-صلوات الله‌علیهم اجمعین - اکثربه وساطت اومنقول استو همچواو درمیانهٔ اصحاب حدیث قلیل است . وچشم مبارك اوعلتی‌پیدا کرده دراواسط عمرش ، ونابینا گشته .

علی‌بن الحسن بن‌علی*۲:

ازافاضل زمان خود بوده واصل او از ولایت قم است از قریهٔ «دستجرد» . واو به‌فقاهت معروف بوده وبه دیانت وتقوی موصوف .

علی‌بن‌الحسین*۳:

ازفضلاوعلمای قم است ودر اصل ازولایت‌قم است وازفضلای جاسب است . به‌شرف صحبت ولدشیخ ابوجعفر طوسی علیه الرحمه

---

*۱-قهپائی ۴:۱۵۲-۱۵۳ .خلاصه:۴۹ . ابن‌داود :۲۳۷.

* ۲ - منتجب‌الدین .جامع‌الرواة۱:۵۶۹.

* ۳ - منتجب‌الدین. جامع‌الرواة۱:۵۷۲.

رسیده وهمچنین به‌صحبت شیخ جلیل حسکابن بابویه رسیده‌وتصانیف شیخ ابوجعفر رابر ایشان خوانده وازایشان اجازه گرفته ودر فهرست علی‌بن عبیدالله بن‌بابویه اسم اومذکور است .

علی‌بن الحسین‌بن موسی‌بن بابویه*۱:

ازثقات روات وعدول محدثین واجلای فضلاو علما وفقهای قم است ومسلم اهل زمان و فرید عصر خود بلکه وحید دوران است و حضرت شیخ جمال الدین ـعلیه الرحمه‌ـ اورا «شیخ القمیین» نـوشته عراق عرب رابه مقدم خودمزین ساخته ، به‌صحبت شریف ابی القاسم حسین‌بن‌روح ـروح‌اللّه‌روحه‌ـ که‌در آن‌زمان‌واسطه‌بودمیان‌امام‌تمام همام منتظر مظفر مهدی صاحب الزمان ـصلوات اللّه علیه وعلی آبائه وعجل اللّه‌فرجه ـ ومیان شیعیان ،واموال حضرت نزد اوجمع می‌شد وحاجات شیعیان به‌وسیله او معروض مجلس حضرت صاحب الزمان می‌گردید . واووکیل سیم است به‌واسطه آن‌که :

اول کسی‌که حضرت امـام همام حسن بن‌علی العسکری علیه السلام جهت این‌امر نصب فرمود عثمان بن‌سعید العمری بود .دروقت رحلت پسرخودرا محمدبن عثمان به‌جای خود نصب فرمود واومرجع شیعیان بود. ودروقتی که‌اورا واقف گردانیدند که‌زمان رحلت‌نزدیك شده وشیعیان ازاین‌اطلاع پیدا کردند اکابر شیعه درمنزل اوجمع‌شدند وگفتند که‌بعد ازتواین منصب که‌راخواهد بود وواسطهٔ میان مولی و این گرفتاران که خواهد شد ؟ . او گفت که مأمورم که ابی القاسم

---

*۱ ـ قهپائی۴:۱۸۶ـ۱۸۹. خلاصه:۴۶. ابن‌داود:۲۴۱.

حسین بن‌روح راقائم مقام خودگردانم ، اوست سفیر میان شما ومیانهٔ حضرت صاحب الامر علیه السلام واوست‌وکیل ثقهٔ امین ،پس درامور خود رجوع بدوفرمایند وحاجات خود به‌وساطت‌اوطلب نمایند .وآن حضرت تادرقید حیات بود بدین‌امر قیام می‌نمود وحاجات فرقه ناجیهٔ امامیه به وساطت او به انجاح مقرون می‌بود تا آن که وقت رفتن آن حضرت رسید ، شیعیان راجمع نموده‌علی‌بن محمدالسمری راقائم مقام خود ساخت واو را میانهٔ گرفتاران آخر الزمان ومیانه مقتدای ایشان -عجل‌الله‌فرجه-واسطه‌گردانیدودرزمان اومشکلات این‌طبقه به‌وسیله او حل‌می‌شد و سؤالات ایشان به‌شرف جواب مقرون می گشت وحقوق واجبی شیعیان به‌وساطت اوبه مصرف وجوب صرف می شد وچون او را وقت‌رفتن شد هرچند ازاوسوال فرمودند که‌قائم مقام تو که خواهد شد به‌غیر ازاین نگفت که مرخدای راست‌حکم،به‌هرکه خواهدرساند: شیعیان درآن زمان‌آه حسرت‌کشان اشك تحیر از دیده روان کردند و به‌این‌دو مصیبت‌یکی رحلت آن‌حضرت‌ویکی اندوه حرمان زمان‌غیبت ومأیوس گشتن از آن که‌دیگر سؤال‌ایشان به‌جواب مقرون گرددتاعقده ازمشکلات ایشان مفتوح‌شودگرفتار گشتند وتااین زمان‌گرفتارندودیگر کسی رااین سعادت روزی نشده ، وهرکه دعوی این‌کرده بعداز علی بن‌محمد السمری دروغ گفته، وحضرت علامه‌فرموده که‌هرکه دعوی این‌امر کرده بعداز علی‌بن محمد السمری‌اوکافر است وضال و مضل. این‌است آنچه اکابر مانقل فرموده‌اند ازحال سفیران حضرت صاحب الزمان-عجل‌الله‌فرجه-بحرمته‌وحرمةاجداده‌علیهم‌صلوات‌الله‌الملك‌المنان.

وچون حضرت علی‌ابن الحسین بن موسی بن بابویه القمی در عراق به‌شرف صحبت ابی‌القاسم حسین بن روح که وکیل مرتبه سیم است مشرف شد ومسائلی که‌براو مشکل شده از او پرسید بعد ازآن رقعه‌ای نوشت وبه‌دست‌علی‌بن جعفربن الاسود سپرد واراده‌اش آن‌که برساند رقعهٔ اورا به‌حضرت صاحب العصر والزمان ـ عجل‌الله فرجه ـ ودرآن رقعه دعای طلب فرزند کرده بود. پس حضرت هادی به حق نوشت به‌او که به‌تحقیق که دعاکردیم ترابه آنچه خواسته بودی وزود باشدکه روزی توشود دوفرزند هردوپسر وهردو خیر. پس اندك زمانی خدای عزوجل اورا دوپسر کرامت فرمود ابوجعفر وابوعبدالله. شیخ جمال الدین علیه الرحمة در خلاصة الاقوال نقل فرموده که حسین بن عبدالله گفت که‌من شنیدم که ابوجعفر گفت که‌من متولدگشته‌ام به‌دعای حضرت صاحب الزمان‌عجل‌الله فرجه، وبدین فخر می کردوفی‌الواقع جای فخر است اهل قم‌را به‌همین وانصاف این‌است.

وحضرت علامه روایتی نقل‌کرده که‌اگر از روی انصاف درآن تأملی رود کمال مرتبهٔ علی‌بن الحسین القمی ازآن فهم می‌شود. چنین نقل‌فرموده که‌جمعی ازاصحاب‌مافرموده‌اند که‌ما حاضر بودیم نزدعلی بن‌محمد سمری که وکیل آخرین حضرت صاحب الزمان ـ عجل الله فرجه ـ است که‌اوگفت: «رحم الله‌علی بن‌الحسین بن‌بابویه»؛ پس‌به‌او گفتند که اوزنده است، گفت که‌اومرد دراین‌روز. پس نوشتندکه تاریخ را، بعداز مدتی خبررسید که اودر آن روز رحلت فرموده. این خبر دادن‌علی‌بن محمد ازموت اوبه واسطه آن‌بود که‌ازصاحب الزمان‌ـعجل

الله‌فرجه- شنیده بود وچون چنین باشد معلوم می‌شود که اورا این‌رتبه بوده که اکثر اوقات به‌خاطر شریف آن‌حضرت می‌رسیده ونام‌اوبرزبان مبارك آن‌حضرت جاری می‌شده وآن‌حضرت ازحال اوخبر می داده . به‌مجرد همین عالمی‌را فخر به‌وجود اوباید کرد چه جای اهل قم‌است .

وسال فوت او تاریخی شده ومشهور است به‌سال تناثر النجوم وجه این‌تاریخ [آن] است که‌در آن سال درآسمان شهب بسیار پیداشد ومردم تصور کردند که ستاره‌هاریختند ، همه فریاد می کردند که«تناثر النجوم !» ،واین درمیانهٔ عرب‌تاریخ شد. آن حضرت رامصنفات‌بسیار است . علامه فرموده که‌من مصنفات‌اورا همه‌درکتاب کبیر رجال‌درج کرده‌ام ، آن‌کتاب به‌ما نرسیده . وشیخ ابوجعفر طوسی علیه الرحمه‌او رادر فهرست اسماء مشایخ شیعه‌و کتاب رجال‌خودذکر کرده وبه‌اتفاق علمای رجال آن حضرت فقیه جلیل معظم ثقه وصاحب زهد وورع و دیندار بوده. قدس الله‌روحه وروح اجداده .

علی بن عبدالله *۱ :

در مدینة المؤمنین قم عطار بوده وبه غایت متدین وپرهیزگار ، واز ثقات رجال و عدول آن زمان است . در خلاصة الاقوال حضرت علامه‌ذکراو کرده‌ووصفش به‌عدالت‌فرموده‌اماتفصیل‌احوال‌ازمعتمدی‌به مانرسیده، اماکافی است اورااین که‌همچو شیخ‌جمال‌الدین علیه‌الرحمة اوراثقه وعادل داند.

* ۱- قهپائی ۲۰۳:۴ .خلاصه :۴۹ .ابن‌داود :۲۴۶.

علی بن عبدالمطلب * ۱:

او افاضل است و به غایت فقیهی نیکو بوده ودر مدینة المؤمنین مذکور واعظ بوده و کلامش به‌غایت مؤثر بوده و اهل آنجابه سبب وعظ اوبه‌غایت‌به‌طاعت راغب‌بوده‌اند ومعاصی به‌غایت کم‌گشته بوده! وابن‌بابویه اورا درفهرست خود آورده .

علی بن‌محمد بن‌الحسن بن‌الحسین بن‌بابویه * ۲ :

از خاندان فضل و تقوی است وافقه زمان خود بوده وحل مشکلات مسائل در مجلس او می شده ودر فهرست ابن بابویه مذکور است .

علی بن محمدبن ابی‌القاسم * ۳:

عبدالله بن عمران البرقی از ثقات و فضلای قم است واز فقهای مشهور ، ومدتی درقم ادیب بوده وعلم ازجد مادری خود احمدالبرقی که از «برقه‌رود» ـ وآن مزرعه‌ای بوده بر کنار رودخانۀ قم ـ (۱) فرا گرفته وازفضلای مشهور آن‌زمان بوده‌ووالدش محمدبن عبدالله معروف است به‌ماجیلویه وبه‌غایت محدث نیکو برده وفضلش به‌نهایت رسیده. وابن علی بن محمد را کشی در کتاب رجال خود آورده ودر خلاصة الاقوال و کتاب ابن داود مذکور است وتصریح به‌عدالتش در کتابین

---

۱ ـ کذا ،

---

* ۱ ـ منتجب‌الدین. جامع‌الرواة۱:۵۹۱.

* ۲ ـ منتجب‌الدین .جامع‌الرواة ۱:۵۹۷.

* ۱ ـ قهپائی ۴:۲۱۹ .خلاصه‌الاقوال:۴۹ .ابن‌داود:۲۴۸.

شده بی‌ذکر منافی آن.

علی بن محمد جاسبی *۱:

در قم ساکن بوده وفقیه خوبی بوده وابن بابویه درفهرست او را ذکر کرده باعلی بن محمد دیگر که درآن شهر ادیب بوده وطبیب و وصفش به‌فضل کرده.

علی بن محمد بن حفص *۲:

از ثقات رواة‌وعدول فضلای‌قم‌است وبه‌شرف ملازمت‌حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مشرف گشته واز آن حضرت احادیث استماع نموده واز راویان آن‌حضرت است ونسب او به‌اشعریین منتهی می‌شود ودر کتاب رجال کشی مذکور است وحضرت علامه او را در خلاصة الأقوال آورده واوراثقه وعادل شمرده ودر کتاب ابن‌داود نیز وصفش به‌عدالت شده.

علی بن محمد بن فیروزان *۳:

از راویان مشهور قم است وروایت بسیار فرا گرفته بود وشیخ ابوجعفر طوسی علیه‌الرحمة او را در کتاب رجال خود «کثیر الروایه» نوشته ودر کتاب ابن‌داود نیز مذکور است ودرقم کم به‌سرمی‌برده.

علی بن محمد بن هبة‌الله بن دعویدار *۴:

ازفقها واجلای اصحاب قم است وفقیهی‌نیکوبوده ودرقم‌قاضی

---

* ۱ ـ منتجب‌الدین. جامع‌الرواة ۱:۵۹۷و۶۰۱.

* ۲ـ قهپائی ۴:۲۱۶ـ۲۱۷ . خلاصه :۴۶ .ابن‌داود:۲۴۸ـ۲۴۹.

* ۳ ـ قهپائی ۴:۲۲۲ .ابن‌داود: ۲۵۰ .

* ۴ـ منتجب‌الدین. جامع‌الرواة ۱:۶۰۸.

بوده وابن‌بابویه اورا درفهرست خودآورده .

عمران بن‌عبدالله *۱ :

از بزرگان قم‌است و به‌غایت عالی مرتبه بوده و به‌شرف‌ملازمت حضرت امام جعفر صادق علیه‌السلام رسیده وحضرت علیه‌السلام اورا دعاکرد وازجمله دعا آن بود که خدای تعالی در سایه جادهد [او را] روزی‌که نباشد سایه‌ای الاسایه خدا . وابن‌داود درکتاب رجال‌آورده که دروقتی که اوبردر خانهٔ حضرت صادق علیه‌السلام حاضر شده بود حضرت فرمود که : «اِنَّ بِالْبٰابِ رَجُلاً مِنّٰا اَهْلَ الْبَیْتِ» پس‌گفت‌که «هُوَ مِنّٰا حَیّاً وَمَیِّتاً» . وعلامه درخلاصة الاقوال آورده که حضرت صادق علیه‌السلام جهت اوفرمود : « هـذا نجیب من قـوم نجباء » یعنی‌اهل قم. دیگر چه‌نویسم من‌ازحال‌او. قدس‌الله روحه.

عمران‌بن محمد بن‌عمران *: ۲

بن عبدالله بن‌سعد. ازثقات روات واکابر عدول قم است ونسب او به اشعریین می‌رسد وبه شرف ملازمت حضرت امام الجن و الانس علی‌بن موسی‌الرضا علیه‌التحیة والثنا مشرف شده بوده وازآن حضرت روایات شنیده واز راویان آن‌حضرت بوده . شیخ ابوجعفر طوسی او رادرکتاب رجال‌خودآورده ودرفهرست‌نیزذکر او کرده ونموده که‌اورا کتابی‌است‌دراحکام، وراویان کتاب‌اورا ازمحدثین‌بیان کرده‌ودرخلاصة الاقوال‌وکتاب ابن داودمذکور است‌وهمه‌جا وصفش به‌عدالت‌کرده‌اند.

---

* ۱ـ قهپائی ۴: ۲۷۰ـ۲۷۱. خلاصه: ۶۱. ابن‌داود: ۲۶۲.

* ۲ ـ قهپائی۴: ۲۷۲. خلاصه: ۶۱ . ابن‌داود: ۲۶۳.

عمران بن موسی الزیتونی *۱ :

از ثقات اهل قم است ودر کتاب کشی ایراد اسم او شده ودر خلاصة الاقوال و کتاب ابن داود نیز مذکور گشته وتصریح به عدالتش فرموده‌اند.

عیسی بن عبدالله * ۲ :

از ثقات روات وعدول اصحاب قم است وبه شرف خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مشرف شده واز آن حضرت احادیث شنیده واز روات آن حضرت است. روایت کرده ابوعمر وکشی از حمدویه بن نصیر ازمحمد بن الحسین بن ابی الخطاب از احمد بن محمد بن عیسی از یونس بن یعقوب که حضرت صادق علیه السلام بوسید میان هردو چشم اورا وگفت مراو را که «انت منا اهل البیت» . خدا را ای عزیزان بعد از سلمان علیه الرحمه از اصحاب که را این سعادت میسر گشته واین رتبه که را بوده وچرا کسی خاك پاك شهری که همچنین کسان از آن شهر برخاسته باشند توتیای دیدهٔ بینا نسازد وباخود جفای کس وناکس قرار ندهد ودرین شهر مبارك وطن نسازد تابه برکت این جماعت که ملائکه را آرزوی همسایگی ایشان است مستوجب رحمت نامتناهی گردد.

---

* ۱ ـ قهپائی ۴:۲۷۳. خلاصه: ۶۱، ابن داود. ۲۶۳.

* ۲ ـ قهپائی ۴:۳۰۳ ـ ۳۰۴. خلاصه: ۶۰. ابن داود: ۲۶۸.

باب الفاء

فخر آور بن محمد بن فخر آور *۱:

از فقهای قم است ودرعصر خود مشار الیه بوده وصاحب تصنیف. کتاب کیمیا و کتابی درمنطق داشته وبه‌غایت فاضل بوده ودر فهرست علی بن بابویه مذکور است اما تفصیل احوال اومعتمدی ذکر نکرده.

*۱ــ منتجب الدین. جامع الرواة ۲:۲.

باب المیم

محمد بن احمد بن جعفر *۱ :

درقم عطار بوده وبه‌شرف ملازمت حضرت امام حسن عسکری علیه‌السلام مشرف گشته وازخواص راویان آن‌حضرت بوده‌وبه‌سعادت وکالت آن حضرت رسیده ووکیل آن‌حضرت بوده . در کتاب رجال کشی مذکور است روایتی که او را ثالث در روی زمین نبود از علّو مرتبه ، ودرخلاصة الاقوال وکتاب ابن‌داود همین روایت مذکوراست. قدس‌الله روحه.

محمدبن احمدبن داودبن علی * ۲ :

ازفضلای قم‌است‌وصاحب تصنیف واعلم زمان خود بوده‌وشیخ جمال‌الدین علیه‌الرحمه اورا شیخ‌الطایفه نوشته ودرعصراو همهٔافاضل قم از او فایده می‌گرفته‌اند وافضل از همه‌بوده وافقه ازهمه . ومحدث

* ۱ – قهپائی ۵:۱۲۷.خلاصه:۶۹۰. ابن‌داود : ۲۹۱-۲۹۲.

* ۲ – قهپائی ۵ :۱۳۴. خلاصه:۷۹. ابن‌داود:۲۹۲-۲۹۳ .

بی‌بدیل بوده ودر خلاصة الاقوال نقل فرموده از ابی‌عبدالله حسین بن عبیدالله که کسی ندیده کسی که درحفظ همچو او باشد یادرفقه یادر حدیث . بغداد را به مقدم خود مشرف ساخته وآن را دار اقامت خود ساخته ودرسنهٔ ثمان وستین وثلث مأةبه‌جوار رحمت ایزدی پیوستهٔودر مقابرقریش مدفون است .

محمدبن اورمه *۱:

ازافاضل قم است وحسن بن‌حسین بن ابان که‌از اکابر محدثین وعدول است ازاو روایت کرده وازاو فراگرفته . ابن‌غضایری که از اکابر علمای رجال است نقل فرموده که متهم ساختندقمیون محمدبن اورمه رابه غلو ، ومی‌فرماید که‌احادیث‌اوبه غایت پسندیده ونیکوست وچیزی که‌باعث اضطراب‌خاطر شوددرآثار اویافت نمی‌شود الاورقی چند درتفسیر باطن ،ومی‌فرمایدکه‌ظن‌من این‌است که‌آن رابراو بسته‌اند ودیدم نامه‌ای ازحضرت امام ابی‌الحسن علیه‌السلام به قمیین ودر آنجا بری‌گردانیده بود اورا از آن چه بدان متهم ساخته‌بودند او را. و نجاشی نقل فرموده که‌وقتی که‌قمیین اورامتهم‌به‌غلوساختند کسی را براو گماشتند که‌اورا بکشد، آن کس اورایافت که‌اول‌شب‌تا آخرشب‌نمازمی کرد بعدازآن‌ازوادی اوگذشتند . ونظر به‌نقلی که ابن غضایری نموده اوبه‌غایت بزرگ وصاحب رتبه بوده .والله اعلم .

محمدبن احمدبن یحیی *۱:

ازافاضل قم است وصاحب کتاب نوادر الحکمة است وبه‌غایت

---

* ۱ - قهپائی ۵: ۱۶۰-۱۶۲. ابن‌داود: ۴۹۹.

* ۲-قهپائی ۵: ۱۴۲-۱۴۵.ابن‌داود :۲۹۷.

جلیل القدر بوده وشیخ ابوجعفرطوسی درفهرست ذکر اسم اوفرموده ودر کتاب ابن‌داود نیزمذکور است .

محمدبن بندار بن عاصم *۱ :

ازثقات محدثین قم است ومراورا کتابی بوده وجمعی‌ازمحدثین که آن کتاب ازاو نقل‌فرموده‌اند نزد ارباب رجال معروفند و شیخ ابو جعفر طوسی علیه الرحمة اورا در کتاب رجال ذکر کرده وشیخ جمال الدین [حسن‌بن] مطهر در خلاصة الاقوال تصریح به عدالتش کرده و ابن داود نیزقائل به‌توثیقش شده .

محمدبن جعفربن احمدبن بطه *۲:

ازافاضل‌قم‌است‌وبه‌غایت‌صاحب‌جاه‌و کثیر المنزله‌بوده‌واصحاب رجال همه به‌علم وفضل‌وادبش‌ستوده‌اند اماشیخ جمال‌الدین درخلاصه نقل فرموده که اواندکی در نقل حدیث مساهله می نموده ودر فهرست آنچه روایت کرده غلط یافت می‌شود .

محمدبن الحسن‌بن احمدبن الولید*۱:

شیخ جماعت قمیین است وافقه ازهمه بوده ودرآن عصرکسی رابر اودغدغهٔ تقدم نمی‌شده بلکه مقدم همه اوبوده ودر جلالت قدر و نهایت تقوی ودینداری کارش به‌جایی رسیده که علمای رجال همه در وصف او«ثقةٌ‌ثقة»می‌نویسندوبه‌غایت جلیل‌القدربوده وعلم رجال را

---

* ۱ ـ قهپائی۵: ۱۷۰. خلاصه:۷۶. ابن‌داود: ۳۰۰.

* ۲ ـ قهپائی ۵: ۱۷۴ـ۱۷۵. خلاصه: ۷۸. ابن‌داود: ۳۰۱/۵۰۱.

*۳ ـ قهپائی ۵: ۱۸۲ـ۱۸۳. خلاصة: ۷۱، ابن داود: ۳۰۲.

به‌غایت نیکو می دانسته ودرعلم حدیث بسیار بسیار حذاقت داشته و سخن اورا علما سند می‌دانند واکابر محدثین اجازه ازاو دارند وبه شرف صحبت محمد بن‌الحسن الصفار وسعدبن عبدالله از مشایخ قدیم قم رسیده وازایشان روایات فراگرفته . نجاشی‌اورادر کتاب رجال‌خود آورده وشیخ جمال الدین‌درخلاصة الاقوال‌اسم شریفش نوشته ومکرر تصریح به‌عدالتش‌نموده وابن‌داود نیزدروصفش «ثقة‌ثقه» نوشته.قدس الله‌روحه وروح شیخیه .

محمدبن الحسن‌بن فروخ صفار✽۱:

واو از مشایخ بزرگ قم است و مقدم زمان خود بوده وبه غایت محدث نیکو بوده‌وشیخ بسیاری ازمحدثین است‌ونسب اوبه اشعرمنتهی می‌شود ومحمدبن یحیی که محمدبن یعقوب کلینی اجازه ازاودارد و اکثر روایات ازاو نقل‌می کند ازراویان‌اوست ودرکتاب رجال نجاشی مذکور است وعلامه درخلاصة الاقوال تصریح به عدالتش کرده ودر کتاب ابن‌داود نیزموصوف به‌عدالت گشته ، ودرسنهٔ تسعین و مأتین در قم رحلت فرموده . رحمه‌الله .

محمد بن الحسن ✽۱:

از جمله مشایخ قم است ودر خلاصة الاقوال وکتاب ابن داود مذکور است وغیر محمدبن الولید است اما نقل فرموده‌اند که همچو اوست وازجمیع مشایخ اونقل حدیث‌گرفته واین دلالت برعلو مرتبه‌او

✽۱ ــ قهپائی ۱۸۹:۵ــ۱۹۰.خلاصة:۷۷، ابن داود:۳۰۵.

✽۱ــقهپائی ۱۸۲:۵ .خلاصه:۷۲ .ابن‌داود :۳۰۸.

می کند .

محمدبن الولید *۱:

ازفقهای بزرگ قم است و به غایت فقیه نیکو بوده ودر میانهٔ اصحاب حدیث به‌عدالت ودین پروری‌معروف وموصوف وبسیارعالی مرتبه بوده ، وازکتاب ابن‌داود چنین معلوم می شود که‌این غیر محمد بن‌الحسن بن‌احمدبن الولید است به‌واسطه آن‌که اورا قبل از این اسم مذکور ساخته ووصفش کرده .

محمدبن الحسین‌بن مرزبان*۲:

ازمتأخرین مشایخ قم است ودرکتب متقدمین مذکور نشده ، و بسیارفاضل بوده . علی‌بن عبیدالله بن‌بابویه درفهرست اورابا‌سیدمحمد بن سیدحسین ذکرفرموده واورا به عدالت وفضل تعریف کرده وسید مذکوررا به‌صلاح وتقوی ، وفرموده سید مشارالیه درقم قاضی بوده و واعظ .

محمدبن خالدبن‌عبدالرحمن*۳:

بن محمدبن علی البرقی . ازاکابر محدثین قم است واصل او ازقریهٔ برقه است‌وآن قریه برکناررودخانهٔ قم بوده واوراشرف خدمت حضرت امام الجن والانس علی‌بن موسی‌الرضا علیه التحیة والثنادست داده وازآن حضرت روایات شنیده وازراویان آن‌حضرت بوده ، وابن

---

*۱ــ ابن‌داود : ۳۰۸ .

*۲ــ منتجب‌الدین. امل‌الامل۲ : ۲۷۰ (محمدبن‌حسین بن‌منتهی‌الحسینی).

*۳ــ قهپائی ۵:۲۰۵ــ۲۰۶. خلاصه :۶۷ . ابن‌داود: ۳۰۹.

داودنوشته که‌او بملازمت حضرت‌امام موسی علیه‌السلام نیزرسیده واز راویان آن‌حضرت هم‌بوده .وشیخ ابو جعفرطوسی او را در فهرست اسماء شیعه وکتاب رجال خود توثیق فرموده ودر کتابین نیز مذکور است ونسب اوبه اشعر منتهی می‌شود ودرمیانه روات اشعریین محمد بن‌خالد دیگر هم‌آورده‌اند امانفصیل حال‌او به‌ما نرسیده .

محمدبن الریان بن الصلت*۱ :

ازاجلای روات و محدثین قم است ونسبش به اشعریین منتهی می‌شود ودرعدالتش علمای رجال را نزاعی نیست وبه شرف ملازمت حضرت امام علی‌نقی علیه‌السلام مشرف شده واز آن حضرت حدیث شنیده وازراویان آن‌حضرت بوده ودر کتاب ابن‌داود مذکور است که به‌سعادت خدمت حضرت امام حسن‌عسکری‌نیزرسیده بوده وازراویان آن‌حضرت نیزبوده ، ومسائلی که ازآن حضرت شنیده و جمع کرده درمیانهٔ قمیین معروف بوده . و توثیق او در کتابین مصرح است .

محمدبن سهل‌بن الیسع بن عبدالله*۲:

ازروات ومحدثین قم است ونسب اوبه اشعر منتهی می شود و به‌سعادت ملازمت حضرت امام الجن والانس علی‌بن موسی الرضاعلیه التحیةوالثنا مشرف گشته‌وازراویان‌آن‌حضرت است وبعداز آن‌حضرت به‌ملازمت‌حضرت‌امام محمدتقی علیه‌السلام‌رسیده‌وازراویان‌آن‌حضرت نیزبوده ودرکتاب ابن‌داودمذکور است .

---

* ۱ ـ قهپائی ۵:۲۱۰ .خلاصه :۶۹.ابن‌داود:۳۱۰.

* ۲ ـ قهپائی ۵:۲۳۲ـ۲۳۳.ابن‌داود ۳۱۶.

محمدبن عبدالله بن جعفر*۱ :

بن الحسین بن جامع بن مالك . از اکابر محدثین قم است و به غایت عالی مرتبه بوده و پیشوای اهل قم بوده و در عدالت و تقوی و دین پروری دوم خود نداشته ،وهر مسائل که براهل قم مشکل می شده و نزد اوظاهر نبوده به خدمت حضرت امام تمام همام منتظر مظفر صاحب الامر عجل الله فرجه می نوشته و به شرف جواب آن حضرت مشرف می شده و حضرت نجاشی در کتاب رجال خود نقل فرموده که از احمدبن الحسین شنیدم که گفت...

....(۱)

[محمد بن علی بن الحسین بن بابویه*۲:]

....

ومحدث بی بدیل بوده وصاحب تصنیفات بسیار ،وتازمان حضرت شیخ جمال الدین بن مطهر تصنیفات او در میانه بوده ومدار علما بر آن بوده و حضرت شیخ علامه در خلاصة الاقوال می فرماید که اورا سیصد جلد مصنف بوده وفرموده که اکثر آن مصنفات را در کتاب رجال کبیر ذکر کرده ام و آن کتاب حالا درمیانه نیست . وبه واسطهٔ تسلط اعداء دین بر شیعیان خصوصاً بر شیعیان قم چنان شده که حالا گرفتاران قم رااطلاع بر نسخه ای از مصنفات او نیست واز آثار اوخبری ندارند وبودن آن حضرت

۱ـ دراینجا یك برك ازمیانهٔ نسخهٔ اساس افتاده است.

---

* ۱ ـ قهپائی۵: ۲۴۰. خلاصه: ۷۷. ابن داود: ۳۱۸.

*۲ ـ قهپائی۵: ۲۶۹-۲۷۴. خلاصه: ۷۲. ابن داود: ۳۲۴.

دربغداد سنه خمس وخمسين وثلاث‌مأة بودوازجمله مشاهیر فقهای‌شیعه که‌در آنجا به‌خدمت اومشرف شدند یکی حضرت شیخ مفیدبود که در جلالت قدروبزرگی نظیرندارد واستاد حضرت سیدمرتضی علم الهدی وشیخ ابوجعفر طوسی وهمه متقدمین است ، وحضرت شیخ مفید همهٔ مصنفات اوراازاو شنیده وشیخ‌ابوجعفر درفهرست فرموده که‌من کتب اوراازچهار کس شنیده‌ام یکی شیخ‌مفیداست.ودر آخرعمر آن‌حضرت بازبه قم تشریف آوردند وازآنجا به‌ری رفتند و درسنة احدی و ثمانین وثلاث مأة درری وفات نمود .قدس الله روحه‌وروح‌اجداده .

محمدبن علی‌بن عیسی*۱:

ازاکابر وبزرگان قم‌است‌وازقبل سلاطین آن وقت به‌حسب‌ظاهر والی‌قم بوده وبه‌طریقی‌که قاعدهٔ اهل‌قم بوده آنچه براومشکل‌می‌شده کس به‌خدمت حضرت امام تمام حسن عسکری علیه‌السلام می‌فرستاده وتحقیق می‌فرموده وجمع آن‌مسائل کرده بوده وقمیین ضبط آن‌مسائل می‌کرده‌اندواحمدبن‌محمدبن عیسی‌مجموع آن مسائل راازاوشنیده‌بوده واز او به ابن بطه رسیده واز او به ابی‌المفضل واز او به‌مشایخ شیخ ابی‌جعفر طوسی . ونجاشی اسم اورا درکتاب رجال خود آورده ودر کتابین‌نیزمذکوراست.

محمدبن علی‌بن محبوب *۲ :

ازثقات‌روات ومحدثین وعدول فقها وفضلای‌قم است وبه‌غایت

---

* ۱ ـ قهپائی ۵:۲۷۵ .خلاصه :۷۸ .ابن‌داود :۳۲۵.

* ۲ـ قهپائی ۵:۲۷۸-۲۷۹ .خلاصه :۷۷.ابن‌داود:۳۲۶.

فقیه نیکو بوده ودر زمان خود شیخ اهل قم بوده ومحمد بن یحیی بـا وجود جلالت قدر و کمال فضیلت شاگرداوست واورا کتب وروایات بسیار بوده . نسبش به‌اشعریین منتهی می‌شود . در کتاب رجال نجاشی و کتاب رجال‌کشی و کتاب رجال شیخ ابوجعفر طوسی وفهرست اوو درخلاصة‌الاقوال و کتاب ابن‌داود اوراشیخ‌القمیین‌نوشته‌اند وتصریح‌به عدالت‌وجلالت‌قدر اودرحدیث‌وفقه کرده. رحمه‌الله .

محمد بن‌عیسی بن‌عبدالله *۱:

بن سعد بن مالك . ازافاضل قم بوده واز اکابر روات است‌وبه حسب دنیا صاحب جاه بوده چنان‌که درحضور سلاطین کسی‌را دغدغهٔ تقدم‌براو نمی‌شده‌وبه‌سبب‌خوبی‌اعتقادبه‌ملازمت‌حضرت‌امام‌الجن‌والانس علی بن مـوسی الرضا علیه التحیة والثنا رسید واز آن حضرت اخبار شنید وهمچنین به‌شرف خدمت حضرت امام محمد تقی مشرف شد واز راویان آن‌حضرت نیز شمرده می‌شود . ابوعمرو کشی درکتاب رجال خود او را شیخ القمیین ووجه الاشاعره نوشته . نسب او به‌اشعرمنتهی می‌شود ودر خلاصة الاقوال و کتاب رجال ابن‌داود مذکور است.

محمدبن محمد بن مانکدیم *۲ :

از اکابر سادات قم است وفاضل بوده ونسابه ، وکتاب انساب اومشهوراست ،علی‌بن عبیدالله‌بابویهی درفهرست‌اسم‌او آورده‌ووصفش به‌عدالت کرده .

---

* ۱- قهپائی۶:۱۵-۱۶. خلاصه:۷۵.ابن‌داود:۳۲۰.

*۲- منتجب الدین. جامع الروات۲:۱۸۸-۱۸۹.

محمد بن یحیی *۱:

از اکابر محدثین قم است ومقدم اصحاب حدیث وثقه ومعتمد، واحادیث بسیار به‌خاطر داشته ودر بعضی اوقات عطار بوده ومحمدبن یعقوب کلینی باوجود جلالت قدرش درحدیث که کتاب کافی‌ازاوست ازمحمدبن‌یحیی روایت می کند واز اوحدیث‌فراگرفته، درکتاب‌رجال شیخ ابوجعفر طوسی مذکور است ودرخلاصة الاقوال وکتاب رجال ابن داود مسطور، وبه اتفاق همه عادل وثقه بوده ومعتمد در حدیث. روح‌الله روحه.

مختاربن محمدبن مختار بن‌بابویه *۲:

به‌غایت بزرگ بوده وصاحب تقوی وورع. درقم واعظ‌بوده. علی بن عبیدالله بابویهی در فهرست اسم اوآورده ووصفش به‌عدالت کرده.

مرزبان‌بن عمران القمی *۳:

ازصلحای‌شیعیان قم است‌ونسبش‌به اشعریین‌منتهی‌می‌شود. شیخ جمال‌الدین‌علیه‌الرحمة درخلاصة الاقوال‌روایتی نقل فرموده که‌مرزبان گفته که گفتم به‌حضرت امام رضا علیه‌السلام که سؤال می کنم از اهم امور وسؤالم این است که آیا ازشیعیان شمایم من؟ گفت آری. گفت گفتم اسم من مکتوب است نزد شما؟ گفت آری. ازاین‌روایت کمال

---

* ۱ ـ قهپائی ۶: ۷۰ـ۷۱. خلاصة: ۷۷. ابن‌داود: ۲۴۰.

* ۲ ـ منتجب‌الدین. امل‌الامل ۲: ۳۱۸.

* ۳ ـ قهپائی ۶: ۸۲. خلاصه: ۸۴. ابن‌داود: ۳۴۳.

مرتبهٔ اوفهم می‌شود. قدس الله روحه.

موسی بن جعفر کمنذانی *۱ :

(به‌ضم کاف ومیم وسکون نون وذال معجمه ونون بعدازالف) از افـاضل است و کمنذان دهی است درحوالی قم وحالا نیز معروف است. واورا ازاصحاب رجال ضعیف الحدیث نوشته‌اند ودر خـلاصة الاقوال و کتاب‌رجال ابن‌داود مذکور است.

موسی بن الحسن بن‌عامر *۲ :

بن عمران بن عبدالعزیز بن سعد. از افاضل قم است وبه غایت جلیل القدر بود ودرآن زمان در فضل کسی برابر او نبوده وتصنیفات نیکو دارد . ابن‌داود در کتاب رجال خود آورده که سی کتاب‌تصنیف فرموده بوده ونجاشی اورا در کتاب‌خود آورده وتصریح به عدالتش نموده ، ونموده که اواز مصنفین مشهور بـوده وتصـانیف اوبه غایت مستحسن وپسندیده، ودر خلاصةالاقوال نیز حضرت شیخ جمال‌الدین وصف‌اوبه‌همین نموده ودرعدالتش تردد نکرده.

موسی بن محمد *۳:

ازثقات اصحاب قم است ونسب او به‌اشعر منتهی می‌شود واو دخترزادهٔ سعد بن عبدالله است واقتباس علوم از او فرموده وابوعمرو کشی اورا در کتاب خـود ذکر کرده و وصفش به‌عدالت کرده واو به

---

* ۱ ـ قهپائی ۶:۱۵۲. خلاصه:۸۱. ابن‌داود : ۵۲۱ .

* ۲ ـ قهپائی ۶:۱۵۴. خلاصه:۸۱. ابن‌داود: ۳۵۴.

* ۳ ـ قهپائی۶ :۱۶۰. خلاصه: ۸۱. ابن‌داود: ۳۵۶.

شیراز انتقال فرموده بوده ودر آنجا ساکن شده واهل آنجا به برکت مقدم اوبسیاری متقی ودیندار گشته بوده‌اند ووجود او را مغتنم دانسته وبعداز آن انتقالش به‌قم معلوم نیست. ودر کتاب ابن‌داود مذکوراست وتصریح به‌توثیقش نموده. رحمه‌الله .

باب الیاء

یعقوب بن یزید بن حماد *۱:

از ثقات روات و عدول فضلای قم است و با آن که به‌واسطهٔ تقیه با اکثر مخالفین معاشرت می‌نموده چنان که بعضی اورا از کتاب منتصر نوشته‌اند اما او به‌شرف ملازمت حضرت امام رضا علیه التحیة والثنـا مشرف بوده و از آن حضرت روایات شنیده و از راویان آن حضرت شمرده می‌شود و همچنین بعد از آن حضرت به‌سعادت خدمت حضرت امام مفترض الطاعه امام محمد تقی الجواد مشرف گشته و از آن حضرت روایات شنیده ، و در آخر عمر انتقال به‌بغداد فرموده و از جمله ثقات و اکابر عصر خود بوده و حضرت شیخ ابوجعفر طوسی اورا در کتاب رجال خود آورده و کشی نیز ایراد اسم او فرموده و در کتابین نیز توثیقش مذکور است.

* * *

---

* ۱ ـ قهپائی ۶:۲۷۶. خلاصه:۹۰. ابن‌داود.۳۷۹-۳۸۰.

وچون غرض از وضع این رساله ایراد اسامی شریفهٔ حضرات مشایخ قم است بدین قدر اختصار نموده ، شروع در تفصیل حالات واوضاع ایشان نمی‌نماید تاموجب ملال خاطرها نگردد . واگر توفیق رفیق‌شود وبه سعادت مطالعهٔ کتب متقدمین مشایخ‌قم مشرف گردد در خاطرچنان است که رساله‌ای‌مشتمله برخصوصیات احوال‌هریك‌با آنچه درباب مدینهٔ مذکوره به‌نظر رسد نوشته شود . وما اتکالی الاعلی‌الله ، انه‌خیر موفق ومعین ونرجوحسن العاقبة‌لنا وللمؤمنین. وتوفیق‌اتمام‌این تذکره دراوایل‌شهر رمضان‌سنه‌ثمان وسبعین وتسعمأة درمدینة‌المؤمنین قم‌روی نمود.

* * *

فهارس کتاب

۱ - فهرست عناوین

أ

ب

ج

د

ز

س

ش

ص

ع

۴ - اعلام *

أ

---

* به استثنای کسانی که گزارش حال آنان درعنوان مستقل آمده ودر فهرست پیش یادشده‌اند. درفهرست حاضر نام چنددانشمند رجالی که در بیشتر صفحات نامبردارند نیز نیامده‌است.

۳ - کتابها *

ا

ب

ت

---

* جزچند کتاب رجالی که مصادر متن‌وحاشیه بوده‌و نام آنهادربیشتر صفحات‌کتاب آمده‌است.

ش

ص

ع

ف

ك

ل

م

ن

و

ه

٤ـ اماكن

۵ - طوائف

٦ - مآخذ

درموار دی که نگارندهٔ اثر درمتن ازیکی ازچهار کتاب قدیم‌علم رجال حدیث یادنموده است درپاصفحه به‌مجمع الرجال ملاعنایت‌الله قهپایی (چاپ اصفهان، ۱۳۸۴ - ۱۳۸۷ق) که جامع هرچهارمتن‌مزبور است ارجاع شد . در موارد نقل از فهرست شیخ منتجب‌الدین نیز که ضمن‌اجازات‌بحار به‌صورت کامل‌ومطالب‌آن درجامع الرواة‌اردبیلی وامل‌الامل حر عاملی باتفکیك وتجزیه به چاپ رسیده است آنچه در جامع الرواة بود به‌صفحات آن ، وآنچه نبود به صفحات امل الامل (چاپ آقای‌حسینی اشکوری ـ نجف) ارجاع‌گردید.

درمورد خلاصة‌الاقوال‌علامهٔ‌حلی ورجال‌ابن‌داود (چاپ‌دانشگاه تهران) به‌اصل‌مصدر بازگشت داده‌شد.